

REPUBLIKA CRNA GORA
MINISTARSTVO PROSVJETE I NAUKE

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

predmetni program

GRAĐANSKO VASPITANJE

VI i VII razred devetogodišnje osnovne škole

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA

GRAĐANSKO VASPITANJE

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA

GRAĐANSKO VASPITANJE

2. ODREĐENJE I STATUS PREDMETNOG PROGRAMA

Građansko vaspitanje obuhvata raznovrsne aktivnosti u nastavi, ali i van nje, koje pomažu djeci i mladima da, mnogo prije nego što postanu građani u zakonskom smislu te riječi, usvoje **znanja** i razviju **vrijednosti, stavove i vještine** u oblasti različitih aspekata funkcionisanja zajednice, života u zajednici i života sa drugim ljudima u zajednici, koje će im pomoći da, već u ranim periodima razvoja, aktivno učestvuju u demokratskom životu i da se u njemu ponašaju autonomno, odgovorno i kritički.

Za razliku od tzv. «užeg» određenja građanskog vaspitanja koje naglašava sticanje tzv. “političke pismenosti” i znanja o različitim oblicima političkih ustanova, a sam pojam “građanjin” definiše prvenstveno kao zakonski status u okviru datog političkog sistema, savremena evropska iskustva u kreiranju ovih programa polaze od “šireg”, više individualizovanog i instrumentalnog određenja pojma “građanin”. Naime, pojam **“građanin implicira sposobnosti, vještine i mogućnosti koje se mogu usvajati i prenositi u procesu koji se označava kao cjeloživotno učenje i to u različitim oblicima i institucijama formalnog i neformalnog obrazovanja.”** Time se želi naglasiti da je “građanin pojedinac koji živi sa drugima u različitim situacijama”, pojedinac koji se ponaša odgovorno, autonomno i kritički, dakle pojedinac koji ima **"prava i dužnosti u demokratskom društvu"**.

Takvo određenje pojma “građanin”, a time i prakse građanskog vaspitanja, mnogo je bliže našim potrebama i nastojanjima da, nakon decenijske krize u svim sistemima društva, obrazovanje da doprinosi bržoj demokratizaciji društva i podstakne učenike/ce i njihove nastavnike/ce da budu odgovorniji, tolerantniji i aktivniji sudionici u društvenim promjenama.

Predmet građanskog vaspitanja, čiji su ciljevi i sadržaji razvijeni u skladu sa pomenutim konceptima, može biti osnov i podstrek za proces modernizacije i demokratizacije samog obrazovanja, ali i demokratizacije društva i razvoja kulture prava, odgovornosti, pluralizma i drugih građanskih vrijednosti. U tom smislu, građansko vaspitanje je snažno povezano sa opštim reformskim ciljevima osnovnog i daljeg obrazovanja.

Građansko vaspitanje se, u ovom određenju, po prvi put uvodi u osnovno obrazovanje i obavezan je predmet u VI i VII razredu osnovne škole. Njegovi sadržaji obuhvataju obavezne (24 časa) i izborne teme (6 časova).

Teme u **obaveznom dijelu** podstiču učenike/ce da razumiju osnovne društvene grupe u kojima žive, da razviju svijest o pripadanju istima, stavove i vještine koji će im pomoći da aktivno učestvuju u društvenom životu. **Izborne teme** nude prostor za otvaranje i razumijevanje ličnih i društvenih fenomena za koje učenici/ce pokazuju posebno interesovanje, koji su aktuelni ili na koje se odgovori ne mogu naći na drugim mjestima. Izborne teme su i šansa da učenici/ce slobodno saopštavaju svoje potrebe i da zajedno sa nastavnicima/cama odlučuju o njihovom izboru. Naravno, njih treba birati tako da su komplementarne sa obavezanim temama. Neke specifične izborne teme mogu se realizovati kroz saradnju sa profesionalcima u zajednici, referentnim nevladinim organizacijama, ustanovama i sl.

Nastava je predviđena u godišnjem fondu od ukupno 30 časova, sa 1 časom nedjeljno. Takođe, šest časova je predviđeno za teme koje će škola oblikovati u saradnji sa lokalnom zajednicom.

U tabeli 1. je predstavljen odnos teorijskih oblika nastave i vježbi. Kada je riječ o teorijskim oblicima nastave onda se, prije svega, misli na oblike nastave tokom kojih nastavnik/ca učenicima/cama prezentuje osnovne informacije vezane za jednu temu i koje predstavljaju *stimulans* za njihovu aktivnu participaciju u različitim oblicima (npr. traženje novih informacija, istraživanje, problematizovanje i sl.). Vježbe se odnose na one aktivnosti u nastavi koje direktno angažuju učenike/ce (npr. rješavanje problema u parovima, manjim grupama, diskusije, prezentacije i sl.)

Tabela 1.

Razred	Oblici nastave	
	T	V
VI	Edukativni blokovi - kratka uvodna predavanja; sumiranje – rezimiranje učeničkih “produkata” i ukupnog procesa u obradi svake pojedinačne teme, povratna informacija učenicima/cama (odakle smo pošli – gdje smo stigli - kako smo to postigli – šta nismo – kakvi su rezultati itd.); pripremanje odgovora na nova tematska pitanja koja se mogu otvoriti (u grupi učenika/ca ili od strane pojedinaca).	Participatorno učenje. Interaktivno učenje. Primjena različitih iskustvenih, istraživačkih tehnika. Evaluiranje.
VII	Edukativni blokovi - kratka uvodna predavanja; sumiranje – rezimiranje učeničkih “produkata” i ukupnog procesa u obradi svake pojedinačne teme, povratna informacija učenicima/cama (odakle smo pošli – gdje smo stigli - kako smo to postigli – šta nismo – kakvi su rezultati itd.); priprema odgovora na nova tematska pitanja koja se mogu otvoriti (u grupi učenika/ca ili od strane pojedinaca).	Participatorno učenje. Interaktivno učenje. Primjena različitih iskustvenih, istraživačkih tehnika. Evaluiranje.
UKUPNO	30 - 40%	70 - 60%

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Vaspitno-obrazovne aktivnosti u predmetu građanskog vaspitanja usmjerene su na sljedeće opšte ciljeve:

- **usvajanje osnovnih znanja** o oblicima života u društvu, društvenim fenomenima i načinima na koje funkcioniše društvo u Crnoj Gori, koja će pomoći učenicima/cama da uoče kontinuitet i razviju osjećanje pripadanja društvu, osjećanje sopstvenog nacionalnog i kulturnog identiteta, ali i potrebu za stalnim *mijenjanjem i izgrađivanjem* društva, zasnovanu na sposobnostima kontinuiranog informisanja, analitičkog i kritičkog mišljenja, samostalnog traženja odgovora na društvena pitanja, donošenja odgovornih odluka i rješavanja etičkih problema;
- **podsticanje razvoja demokratskih stavova i vrijednosti** kod učenika/ca kao orijentira za formiranje pogleda na sopstveni život, živote drugih osoba, sopstvenu zajednicu i globalni svijet, kroz razvoj i potkrepljivanje socijalno osjetljivog ponašanja, zasnovanog na poznavanju i poštovanju ljudskih prava, odgovornog i autonomnog djelovanja, razumijevanju i prihvatanju drugih i drugačijih;
- **razvijanje vještina** (participatornih i intelektualnih) i ponašanja kod učenika/ca, putem iskustvenog učenja koje će im pomoći da uspješnije ovladaju ličnim i društvenim ulogama, da praktikuju svoja prava i odgovornosti u različitim društvenim grupama, kao i da steknu pozitivna iskustva o nužnosti povezivanja i saradnje među pojedincima, grupama i narodima u cilju održanja svih ljudskih zajednica;
- doprinos kontinuiranom **unapređivanju demokratske kulture na svim nivoima obrazovnog procesa i u cjelokupnoj društvenoj zajednici.**

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

U izboru sadržaja rukovodili smo se stalnom procjenom ravnoteže između ciljeva koji se žele postići, načina koji to mogu obezbijediti, razvojne faze učenika/ca i specifičnih potreba te faze, kao i realnosti – društvenog konteksta u kojima žive naši učenici/ce.

Izborom glavnih sadržaja za nastavu građanskog vaspitanja željeli smo da ukažemo ne samo na njihov prepoznati potencijal u socijalizaciji djece i usmjeravanju na demokratski razvoj, nego i na mogućnost da se kroz nastavu, učenje i primjenu ovih znanja može dati podstrek postepenom *prevazilaženju realnih problema u društvu* (podijeljenost, netolerancija, konflikti, konfuzija identiteta – ličnih i društvenih, kulturna apatija i sl.). U realizaciji sadržaja osnovni naglasak je na identifikaciji i razumijevanju problema i praktikovanju rješenja.

4.1. PREDMETNI PROGRAM ZA VI RAZRED

A. Obavezne teme (24 časa)	B. Izborne teme (6 časova)
<ul style="list-style-type: none"> - Uvod u predmet - Porodica - Škola - Lokalna zajednica - Narod - Država 	<ul style="list-style-type: none"> - Odnosi između mladih i odraslih - Komunikacije u školi - Konflikti i nasilje među vršnjacima - Tjelesno i duševno zdravlje - Uzori i vrijednosti mladih - Osobe sa posebnim potrebama - Druge kulture - Lijepo ponašanje - bonton - Slobodno vrijeme - Mediji - Izrada učeničkog projekta

4.2. PREDMETNI PROGRAM ZA VII RAZRED

A. Obavezne teme (24 časa)	B. Izborne teme (6 časova)
<ul style="list-style-type: none"> - Autoriteti i uzori - Kulturne, etničke, generacijske i druge razlike i njihovo prožimanje - Ljudska – dječja prava, slobode, odgovornost - Demokratija, civilno društvo, građanin - Međuzavisnost i društvo budućnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Kako se sporazumijevamo i odlučujemo - Odnosi među polovima – seksualno vaspitanje - Biti ili imati - Mir, dijalog, tolerancija - Rješavanje društvenih problema - Kako steći ljubav i povjerenje - Prijateljstvo i iskrenost - Tjelesno i duševno zdravlje - Solidarnost na djelu - Kako upoznati sebe i druge - Odnos prema ljudima u nevolji - Odnos prema nasilju i terorizmu

4.1. PREDMETNI PROGRAM ZA VI RAZRED

Tema: Uvod u predmetni program "Građansko vaspitanje" (2 časa)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da: se upozna sa pojmom "građanin", izvorom - porijeklom pojma, zna da to obrazloži; sazna o izvorima građanstva; koristi osnovne termine; analizira neke karakteristike "građanina" na njemu/njoj bliskim primjerima, u prošlosti i sadašnjosti; obrazlaže ulogu "građanina" i šta se od njega očekuje; promišlja o sebi u budućoj <i>ulozi</i>; uvidi korist od toga, za sebe i druge pojedince; razumije internacionalnu komponentu "građanstva"; navede ulogu - ciljeve ovog predmeta; upozna pravila rada u nastavi (za učenike/ce i nastavnika/cu) i međusobna očekivanja.</p>	<p>Razvijanje pozitivne motivacije i stavova prema nastavi ovog predmeta, kao i prema ulozi građanina; identifikacija sa ulogama "građanina"; vještine definisanja, usaglašavanja i poštovanja pravila rada u budućoj nastavi u grupi; podsticanje lične inicijative; konstruktivna komunikacija, ciljano, vremenski ograničeno govorenje, prihvatanje internacionalne komponente građanstva.</p>	<p>Grad, građanin, građanstvo, građansko vaspitanje; ciljevi predmeta; osnovna pravila rada u grupi (učestvovanje, slušanje drugog, pravo na različito mišljenje, poštovanje različitosti itd.).</p>	<p>Kratki edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce – slušaju izlaganje, bilježe osnovne pojmove, podsjećaju se prethodno naučenog i povezuju sa istim, slobodno postavljaju pitanja i asociiraju na osnovne termine – kako ih oni/e razumiju, diferenciraju pojmove, koriste pojmove i termine, reprodukuju ih, diskutuju o pravilima rada u grupi, reprodukuju ih i objašnjavaju.</p>	<p>Maternji jezik i književnost: književna djela (socijalne teme - , odnosi u društvu, borba za ljudska prava i sl.). Istorija: razvoj ljudskog društva od nižih ka višim oblicima zajednice, začeci građanstva. Geografija: čovjek kao prirodno, društveno i misaono biće ...</p>

Tema: Porodica (4 časa + 1 izborni čas)

1. Oblik, funkcije - uloge, obaveze, prava porodice (2 časa)
2. Komunikacije u porodici (2 časa)
3. Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: obnavlja prethodna znanja o porodici (pojam, funkcije, oblik - struktura itd.) i razlike između porodica nekada – sada; razumije i analizira promjenljivost potreba članova u porodici u različitim razvojnim fazama porodice (npr. porodica sa malom djecom, porodica sa adolescentima); prepoznaje i obrazlaže obaveze i odgovornosti svih članova porodice; upoznaje ljudska prava vezana za porodični život.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: uočava, na primjerima, razliku između demokratskog i nedemokratskog odlučivanja u porodici (ko, kako, zašto); identifikuje neravnopravnosti u porodici i pojašnjava ih; saznaje šta povezuje, a šta razdvaja članove porodice; uočava koje komunikacije (ne)podržavaju dobre porodične odnose.</p>	<p>1. Motivisanost za život u porodici; pozitivna identifikacija sa porodicom i tradicijom porodičnog života u našoj sredini; osjetljivost za druge uloge u porodici i potrebe koje iz njih proističu; preuzimanje obaveza i odgovornosti; poštovanje ljudskih prava.</p> <p>2. Podrška razvoju vještina odlučivanja, razvoj asertivnosti (zastupanja svojih potreba bez ugrožavanja potreba drugih), kritičnost prema autoritarnim porodičnim odnosima, pravičnost, socijalna osjetljivost i solidarnost, empatičnost, aktivno slušanje.</p>	<p>1. Porodica, oblici porodice, uloge, potrebe članova porodice, periodi -faze porodičnog života, obaveze – odgovornosti i prava u porodici, vrijednosti porodičnog života.</p> <p>2. Odnosi u porodici; odlučivanje u porodici - načini donošenja odluka u porodici; ravnopravnost –neravnopravnost; povezanost – nepovezanost članova porodice</p>	<p>1. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - podsjećaju se na ranije naučeno, slušaju izlaganje novih sadržaja i bilježe osnovne podatke, izvode zaključke o promjenama (“nekad i sad”), povezuju sadržaje sa sadržajima iz drugih predmeta, analiziraju primjere i uočavaju poznate i nepoznate pojmove, postavljaju pitanja, asociraju, navode argumente i diskutuju, upotrebljavaju pojmove, diferenciraju pojmove, izvode zaključke.</p> <p>2. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce- slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, analiziraju primjere, uočavaju poznate i nepoznate pojmove i situacije, postavljaju pitanja, argumentovano vrednuju rješenja problema u primjerima, upoređuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, primjenju termine, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, asociraju, reprodukuju i objašnjavaju osnovne pojmove.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost: književna djela (analiza porodica nekad i sad, analiza porodičnih odnosa, komunikacija u porodici, položaj djece u porodici, vrijednosti u porodici). Strani jezici: komparacija sa porodicama u drugim kulturama, načinom njihovog života, običajima i sl. Istorija: porodica u starim civilizacijama, položaj djece i mladih u njima i sl. Matematika: (porodica kao skup).</p> <p>2. Maternji jezik i književnost: književna djela (odnosi među polovima, odnosi mladi – stariji, djeca u porodici, emotivni odnosi). Istorija: položaj muškaraca, žena, djece u različitim društvima u istoriji. Strani jezici: (komparacija sa poodicama u drugim kulturama po sličnim temama kao u maternjem jeziku).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: upozna neke osnovne poremećaje - probleme u porodičnom životu (kažnjavanje, nasilje, alkoholizam, narkomanija itd.); saznaje o načinima za prevazilaženje istih; analizira primjere iz života porodica i uočava snage i slabosti porodica.</p>	<p>3. Prihvatanje realnosti, osjetljivost za položaj drugih osoba, razvoj vještina pomoći drugima i samopomoći, podrška zdravim stilovima života, pravičnost, solidarnost, inicijativnost.</p>	<p>3. Problemi u porodici, prestup, konflikt, nasilje, podrška i strpljenje, dogovor, uzajamno poštovanje, uspostavljanje i poštovanje pravila.</p>	<p>3. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe bitne sadržaje, asociraju iz sopstvenog iskustva, postavljaju pitanja, analiziraju primjere i uočavaju poznato – nepoznato, koriste nove pojmove prilikom analize, vrednuju rješenja i slobodno govore o osjećanjima, pišu eseje o zadatim problemima, predlažu rješenja i međusobno ih testiraju, argumentovano raspravljaju.</p>	<p>3. Maternji jezik i književnost: književna djela (emocionalni odnosi u porodicama, vrste problema, rješavanje konflikata, snage i slabosti u porodici). Strani jezici: (teme kao u maternjem jeziku). Istorija: (odnosi muškarac – žena, djeca – odrasli, pojam sukoba, konflikta, načina rješavanja).</p>

Tema: Škola (8 časova + 2 izborna časa)

1. Škola – organizacija i uloga
2. Pravila, obaveze, odgovornost
3. Dječja prava
4. Učešće učenika/ca u životu škole i zajednice

Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: upozna način na koji je organizovana škola (grupe u njoj: nastavnici/ce, učenici/ce, roditelji); prepozna i objasni osnovne funkcije ovih grupa, ali i svoju ulogu, da razumije njihovu međusobnu povezanost oko zajedničkog cilja, objasni kako nastaje grupa (zajednički ciljevi, potrebe, uzrast, vrijednosti i sl.); upozna i analizira iskustva – poruke poznatih osoba u zemlji i svijetu o iskustvima školskog života: razumije ulogu obrazovanja za zdrav razvoj pojedinca i društva.</p>	<p>1. Pozitivna identifikacija sa školom, sa svojom grupom – odjeljenjem, podsticanje saradnje i solidarnosti, podrška razvoju afirmativnih vrijednosti (obrazovanje kao univerzalna vrijednost), pozitivan stav prema budućnosti, konstruktivna kritičnost (snage i slabosti škole), inicijativnost.</p>	<p>1. Grupa, organizacija - ustanova, rukovođenje, timski rad, dužnost, odgovornost, obrazovanje, uzori.</p>	<p>1.Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje i bilježe osnovne sadržaje, uočavaju razloge povezanosti između grupa – zajednički cilj, govore o sopstvenim iskustvima i stavovima prema školi; upoređuju sa saznanjima koja su stekli o drugim obrazovnim sistemima (npr. u nastavi str. jezika); postavljaju pitanja, argumentovano; diskutuju o snagama i slabostima škole; analiziraju poruke poznatih osoba i donose zaključke.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri o iskustvima školskog života u različitim historijskim periodima, iskustva poznatih osoba, organizacija obrazovanja, dostupnost obrazovanja, vrijednosti obrazovanja). Strani jezici: (slične teme kao u maternjem jeziku, komparacija sa obrazovnim sistemima u drugim kulturama, život vršnjaka). Istorija: (stvaranje društvenih grupa), Matematika: (prikazivanje podataka, sheme, grafika).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>2. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa školskim i pravilima odjeljenske zajednice, prepričava ih, izvodi zaključke o vezi između poštovanja pravila i dobrih odnosa u grupi (školi, odjeljenju), rangira pravila po važnosti i obrazlaže to; predlaže nova pravila i obrazlaže zašto; upoznaje i nabraja obaveze i odgovornosti pojedinaca; izvodi zaključke o povezanosti prava i obaveza – odgovornosti.</p> <p>3. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa dječjim pravima; zna da ih nabroji; neka obrazloži; na primjeru identifikuje ugroženo pravo; uočava povezanost prava i osnovnih potreba djeteta (bioloških, socijalnih, psiholoških).</p>	<p>2. Razvoj samokontrole, prihvatanje pravila ne kao sankcija i ograničenja, nego kao načina boljeg regulisanja međusobnih odnosa i stvaranja dobre atmosfere u grupi i organizaciji, svijest o granici “ja – drugi”, pravičnost, odgovornost, tolerancija, razumijevanje pozicije drugog, vještine timskog rada.</p> <p>3. Razvija osjetljivost za pravедnost i ugrožavanje prava, motivaciju da se zalaže i bori za svoja prava, solidarnost sa vršnjacima širom svijeta, osjetljivost i solidarnost prema drugoj djeci, inicijativnost, vrijednosti mira i tolerancije.</p>	<p>2. Pravila, dogovor, poštovanje, prekršaj, odgovornost, obaveza, pravo, učestvovanje, pregovaranje, saradnja.</p> <p>3. Dijete, potrebe djeteta, prava djeteta, (kao i osnovna terminološka pojašnjenja - punoljetstvo, zlostavljanje, zanemarivanje itd.) u cilju razumijevanja osnovnih prava djeteta.</p>	<p>2. Kratak uvod u problem (nastavnik/ca). Učenici/ce - čitaju pravila, vrednuju i rangiraju ih, glasaju, navode primjere koji se suprotstavljaju pravilima, predlažu rješenja i argumentuju ih, predlažu pravila koja nedostaju, debatuju “za” i “protiv”, zaključuju o vezi prava i obaveze, razlikuju pojmove pravo i odgovornost, iskušavaju se u pregovaranju, izrađuju odjeljenski portfolio o pravima i obavezama.</p> <p>3. Edukat. blokovi (nastavnik), učenici/ce: slušaju izlaganje, čitaju – ponavljaju prava po svom izboru i obrazlažu takav izbor, analiziraju slučajeve kršenja dječjih prava u sredini i širom svijeta, govore o svojim <i>osjećanjima</i> i stavovima tim povodima, postavljaju pitanja, koriste termine, izrađuju odjeljenski portfolij sa dječjim pravima, pišu eseje na zadate teme – prava.</p>	<p>2. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri konstruktivnih međuljudskih odnosa u grupi, analiza vrijednosti u grupi, snaga grupe, kako se održava grupa, primjeri odgovornosti, dogovora, timskog rada, prijateljstva). Strani jezik: (teme kao u maternjem jeziku). Likovno vaspitanje: (kompozicija crteža, kolaž). Tehnika i informatika: (pravila ponašanja na javnim mjestima). Matematika: (prikazivanje podataka-korišćenje tabela).</p> <p>3. Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri ostvarivanja – kršenja dječjih prava, potreba djeteta, pismeni rad, eseji). Strani jezik: (slične teme kao u maternjem jeziku). Istorija: (položaj djece u istorijskim periodima, analiza prava djece u porodici i društvu). Likovno vaspitanje: (portret).</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>4. Učenik/ca treba da: upozna načine učešća djece u odlučivanju, zajedno sa odraslima; uočava elemente stvarnog učešća djece u donošenju nekih odluka (podijeljene uloge odraslih i djece); predlaže i planira zajedničke aktivnosti odraslih i djece; identifikuje načine na koje dolazi do informacija u školi, porodici; upoznaje se sa vrijednostima dobrovoljnog rada.</p>	<p>4. Učenje društvenih uloga, timski rad, svijest o pravima i odgovornostima, saradnja, međugeneracijska solidarnost, samopoštovanje, vještine ubjeđivanja, motivacija za biranje i odlučivanje, nalaženje informacija.</p>	<p>4. Učešće, preduzumljivost, dobrovoljni -volonterski rad u školi i zajednici, zajedničke aktivnosti djece i odraslih, odlučivanje, izvori informacija.</p>	<p>4. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce - slušaju izlaganje, ponavljaju i objašnjavaju načine učešća djece – "ljestvicu učešća", koriste osnovne termine, analiziraju sopstvena iskustva učestvovanja u odjeljenjskoj grupi, školi, porodici i sl., upoređuju sa saznanjima iz drugih predmeta.</p>	<p>4. Tehnika i informatika: (pojam informacije i podataka). Strani jezici: (teme o učešću učenika/ca u životu škole, odnosi djece i odraslih, odnosi među vršnjacima). Maternji jezik i književnost: književna djela (analiza primjera pomaganja drugim osobama, dobrovoljnog rada, odnosa djece i odraslih, odnosa među vršnjacima).</p>

Tema: Lokalna zajednica (6 časova + 2 izborna časa)

1. Lokalna zajednica (pojam i oblici)
2. Ljudske potrebe u zajednici
3. Kako odlučujemo i biramo u zajednici

Izborni časovi (tema po dogovoru nastavnika/ce i učenika/ca ili izrada učeničkog projekta za rješavanje identifikovanog problema u zajednici)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: obnavlja pojmove opština, naselje, selo; upozna se sa pojmom lokalne zajednice; sakuplja osnovne podatke o svojoj zajednici (istorija, kultura, privredni razvoj, stanovništvo, priroda, običaji i sl.) i sistematizuje ih; uočava dobre strane i nedostatke u zajednici; predlaže načine unaprijeđenja života u njoj.</p>	<p>1. Pozitivna identifikacija sa zajednicom, kritičko mišljenje, orijentacija prema razvoju i očuvanju zajednice, inicijativnost, društveni aktivizam.</p>	<p>1. Lokalna zajednica, očuvanje sredine, odgovornost prema zajednici, razvoj zajednice, zajednica u budućnosti.</p>	<p>1. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce: slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, prezentiraju svoje zadatke, koriste osnovne termine, upoređuju stanje u zajednici "nekad" – "sad", uočavaju razlike, saopštavaju svoja iskustva i stavove o životu u zajednici (dobre i loše strane), rangiraju probleme djece u zajednici, argumentuju ih, predlažu neka rješenja za bolji život u zajednici, postavljaju pitanja, izrađuju grb, amblem zajednice.</p>	<p>1. Istorija: (razvoj ljudskog društva od nižih ka višim društvenim zajednicama, zajednice starih civilizacija); Geografija i biologija: (prirodni uslovi života, čovjek kao prirodno, društveno i misaono biće, zagađenje prirodne sredine – uzroci i mjere zaštite). Maternji jezik i književnost: književna djela (običaji, tradicija u zajednici). Strani jezici: (zajednice u drugim kulturama). Matematika: (mjerenje – procjenjivanje i upoređivanje veličina). Likovno vaspitanje.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>2. Učenik/ca treba da: se informiše o različitim potrebama koje ljudi mogu da zadovolje živeći u zajednici; prepoznaje sopstvene potrebe, odgovornost zajednice prema pojedincu i grupama; uočava razloge i prednosti udruživanja u grupe; uočava sličnost – različitost ljudskih potreba; identifikuje marginalizovane pojedince - grupe.</p> <p>3. Učenik/ca treba da: upoznaje organizaciju života u zajednici – osnovne organe zajednice, koga oni predstavljaju i zastupaju, njihove osnovne djelatnosti; kako se biraju, kako se odlučuje u zajednici; zna da nabroji osnovne organe, osnovna predstavnička tijela; predlaže promjene.</p>	<p>2. Podsticanje grupnog identiteta, identifikacije sa zajednicom, osjetljivosti prema različitim ljudskim potrebama, solidarnosti, socijalna osjetljivost.</p> <p>3. Snalaženje u hijerarhiji pojedinac – ustanova; razvoj svijesti o važnosti ustanova za pojedinca, motivisanost za biranje, odlučivanje i participaciju; kritičko mišljenje, preuzimanje odgovornosti, orijentacija na razvoj zajednice.</p>	<p>2. Odgovornost zajednice prema svojim članovima i obratno, ljudske potrebe (biološke, socijalne, psihološke itd.); razvoj potreba, zanemarenost – marginalizovanost.</p> <p>3. Organi zajednice, biranje, predstavljanje, odlučivanje u zajednici, osnovne funkcije zajednice, zajednica budućnosti.</p>	<p>2. Edukativni blokovi (nastavnik/ca). Učenici/ce: slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, upoznaju osnovne ljudske potrebe, uočavaju koje su potrebne slične, a koje različite, odnosno prepoznaju pojedince sa takvim potrebama, koriste osnovne termine, povezuju potrebe sa pravima, postavljaju pitanja, diskutuju o nekim etičkim problemima – npr. o zanemarenosti.</p> <p>3. Edukativni blokovi (nastavnik/ca); Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe, posjećuju lokalnu zajednicu, upoznaju se i razgovaraju sa njenim predstavnicima, postavljaju pitanja, iznose svoje probleme, potrebe, stavove i ideje, predlažu neka rješenja, razmišljaju o zajednici u budućnosti, pišu eseje na tu temu.</p>	<p>2. Biologija: (pojam i vrste ljudskih potreba, sličnosti i razlike među rasama). Maternji jezik i književnost: književna djela (primjeri ne/odgovornosti, zanemarenosti, marginalizacije, lišavanja prava). Istorija: (različite socijalne zajednice, položaj muškaraca, žena, djece).</p> <p>3. Istorija: (razvoj ljudskih zajednica, od nižih ka višim, socijalne zajednice kroz istoriju). Tehnika i informatika: (komunikacija). Strani jezici: (odnosi u zajednici). Maternji jezik i književnost: (dijalog, intervju).</p>
<p>Napomena: Već je rečeno da je obradom svih prethodnih društvenih zajednica važno da učenik/ca postigne ne samo njihovo elementarno razumijevanje i razvije osnovne vještine, već i da sagleda svoje mjesto u svakoj od navedenih društvenih grupa (porodici, školi, lokalnoj zajednici). Zato se nameće potreba da se, i pored bojazni od zgusnutosti sadržaja, predloži da se na kraju ovog programa, makar u osnovnim crtama, učenici/ce upoznaju i sa pojmovima “naroda” i “države”, u cilju razvijanja svijesti o pripadanju i ovim zajednicama i potpunog uočavanja “vertikalnog” ustrojstva društva, počev od porodice do države, ali i sopstvenog mjesta u tom kontinuumu.</p>				

Tema: Narod (2 časa)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
1. Učenik/ca treba da: upozna i razlikuje pojam svog naroda, saznaje o osnovnim elementima kulture i kulturnog identiteta, uoči potrebu povezivanja ljudi u cilju očuvanja zajednice u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, vrijednost tolerancije i saradnje, uoči nužnost povezivanja i razmjene sa drugim narodima, razumije vertikalno ustrojstvo društva i sopstvenu poziciju u istom.	1. Pozitivna identifikacija sa svojim narodom, razvoj tolerancije prema drugom i drugačijem, osjećanje pripadanja i nacionalnog identiteta, odgovornost prema zajednici, razvoj vrijednosnog sistema i prosocijalnog ponašanja, pozitivna orijentacija prema budućnosti, samopouzdanje.	1. Narod, narodi u Crnoj Gori, međusobna povezanost naroda u njoj, nacionalni identitet, kultura, povezanost naroda i kultura u Crnoj Gori, Evropi i svijetu, tolerancija, saradnja i razmjena.	1. Edukativni blok – nastavnik/ca. Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, postavljaju pitanja, ponavljaju sadržaje, koriste pojmove, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, povezuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, objašnjavaju ustrojstvo društva, diskutuju argumentovano o svojoj odgovornosti za očuvanje zajednice - naroda i nacionalnog i kulturnog identiteta, pišu eseje.	1. Maternji jezik i književnost, geografija, istorija, strani jezici, umjetnost...

Tema: Država (2 časa + 1 izborni čas)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
1. Učenik/ca treba da: upoznaje pojam države, državljanina i državljanstva, razumije osnovnu funkciju i zadatke države i odnos pojedinac – država, važnost saradnje i povezivanja među državama, svoju ulogu u tome.	1. Pozitivna identifikacija sa svojom državom, osjećanje pripadanja i nacionalnog identiteta, odgovornost prema zajednici, razvoj vrijednosnog sistema i prosocijalnog ponašanja, pozitivna orijentacija prema budućnosti i očuvanju zajednice, inicijativnost, samopouzdanje.	1. Država, državljanstvo, državljanin.	1. Edukativni blok: nastavnik/ca. Učenici/ce - slušaju izlaganje, bilježe osnovne sadržaje, postavljaju pitanja, ponavljaju sadržaje, koriste pojmove, iznose sopstvena zapažanja i iskustva, povezuju sa prethodnim znanjima i sadržajima iz drugih predmeta, objašnjavaju funkcije i zadatke države, diskutuju argumentovano o svojoj odgovornosti za očuvanje zajednice – države, nacionalnog i kulturnog identiteta, pišu eseje.	1. Maternji jezik i književnost, geografija, istorija, strani jezici, umjetnost...

4.2. PREDMETNI PROGRAM ZA VII RAZRED

4. 2. 1. Autoriteti i uzori (4 časa + 1 izborni čas)

1. Korišćenje moći autoriteta s »pravom« i »bez prava«
2. Autoritet u životu zajednica (porodica, škola, vršnjaci, lokalna sredina, država)
3. Pedagoški autoriteti i uzori u djetinjstvu i mladosti koji povezuju ljude sa sličnim iskustvom, ukusom i ponašanjem
4. Pravo na izbor uzora, sopstvene slike, životnog stila, prijatelja

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa pojmovima autoritetima i načinima korišćenja moći, s pravom i bez prava; razumije pojmove autoriteta iz sopstvenog iskustva i te pojmove umije da objasni i koristi u svakodnevnom životu.</p>	<p>1. Uspostavljaju se odnosi i zauzima pravilan stav prema autoritetima, sa pravom i bez prava. Solidarnost sa onima koji koriste moć s pravom i protivljenje onima koji koriste moć bez prava. Umjesto podaničkog razvijati odnos uvažavanja ličnosti nezavisno od njenog socijalnog položaja i pripadnosti.</p>	<p>1. Autoritet s pravom, autoritet bez prava, potreba za autoritetima, sposobnost, opažanje, kritičko mišljenje.</p>	<p>1. Učenici/ce: izlažu svoja iskustva i vrše njihovu sintezu, simuliraju uloge različitih autoriteta i vode diskusiju o autoritetima, međusobno ih upoređuju; izvedene zaključke i stavove ispisuju na zajedničkom plakatu i u svojim sveskama.</p>	<p>1. Maternji jezik: dijelovi literarnih i neliterarnih tekstova koji govore o autoritetima. Teme iz istorije koje govore o autoritetima i uzorima.</p>
<p>2. Učenik/ca treba da: upoznaje i analizira likove autoriteta u porodici, školi, društvu vršnjaka i široj zajednici i u različitim aktivnostima: rad, učenje, igra, slobodno vrijeme; nabraja, objašnjava, analizira i sintetizuje iskustva i stečena znanja; upoređuje ponašanje u različitim situacijama i suočava suprotstavljene argumente i stavove.</p>	<p>2. Radi na razvijanju egalitarnih odnosa između nadređenih i podređenih subjekata kako ovi drugi ne bi bili u ponižavajućem položaju. Razvija odnose punog uvažavanja ličnosti u svim situacijama i životnim oblicima. Njeguje puno uvažavanje učeničkih sklonosti, mogućnosti, potreba i interesa.</p>	<p>2. Autoriteti i uzori: roditelji, nastavnici/ce, vršnjaci, nosioci vlasti, građani, destruktivne ličnosti.</p>	<p>2. Učenici/ce slušaju izlaganje nastavnika/ce, pamte, tumače, objašnjavaju, sumiraju, klasifikuju i suočavaju mišljenja o različitim autoritetima i utvrđuju alternativne stavove koji se ispisuju na zajedničkom panou i u sveskama.</p>	<p>2. Nastavnu jedinicu obraditi interdisciplinarno gdje će ravnopravno učestvovati nastavnik/ca maternjeg jezika i književnosti i istorije. Koristiti literalne i likovne priloge iz dječije i omladinske štampe.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: upoznaje autoritete i uzore koji svojim životom i radom vaspitno djeluju na mlade; osposobi se da uočava razliku između pravih pedagoških autoriteta i uzora koji poštuju dostojanstvo svojih vaspitanika, ponašaju se pravedno, kreativno, odgovorno i onih koji djeluju suprotno; uočava razlike i uvjerava se da uzori, ideali djeluju u grupama i zajednicama kao podsticajna i kohezijska sila.</p> <p>4. Učenik/ca treba da: se upozna s pravom na izbor uzora, sopstvene slike, životnog stila, prijatelja kao granicu svoje slobode i mogućnošću zloupotrebe tog prava; analizira autoritete iz djetinjstva i mladosti koji povezuju ljude sa sličnim iskustvom, sklonostima i idejama ako se silom ne nameću; shvata kulturu kao neposredni izvor novih uzora i vrijednosti; upoznaje i shvata razlike između javne slike i stvarnog života jedinke, između opravdanog i neopravdanog suprostavljanja pravilima i autoritetima.</p>	<p>3. Pronalaze se niti koje povezuju ljude sa sličnim vrijednostima, idealima i ponašanjem. Mladi ovog uzrasta najlakše uspostavljaju odnose prijateljstva koji se temelje na međusobnom razumijevanju i povjerenju. Mladi se uče da razgovaraju i da u razgovoru uvažavaju jedni druge, da budu trpeljivi prema drugim osobama i da uvažavaju njihovu ličnost i različitost. Druženje kao rezultat razgovora i trpeljivosti.</p> <p>4. Izgrađuje se kritičan odnos prema autoritetima, uzorima i sopstvenoj ličnosti. Uspostavljaju se međusobni odnosi koji se temelje na pravednosti, socijalnoj ravnopravnosti i razumijevanju. Pronalaze se niti koje duhovno povezuju ljude: razgovor, solidarnost, trpeljivost, empatija. Stvaraju se situacije koje uvjeravaju mlade da pomaganjem sebi pomažu i drugima, a pomaganjem drugima pomaže se sebi. Razvijati osjećanje solidarnosti i međuljudske zavisnosti. Podsticati na aktivnosti: solidarnost, dobročinstvo, pomaganje.</p>	<p>3. Uzori, pedagoški autoritet, dostojanstvo, kreativnost, odgovornost, prijateljstvo, dijalog, trpeljivost.</p> <p>4. Sopstvena slika, životni stil, sloboda i granice, zloupotreba prava, sklonosti, empatija, ideje, kultura.</p>	<p>3. Učenici/ce slušaju nastavnikovo/cino uvodno izlaganje (5-10m.), razgovaraju, diskutuju, analiziraju likove autoriteta i portretišu ih, zapisuju ključne misli i utvrđuju pojedinačne i zajedničke stavove i utvrđuju njihov redoslijed.</p> <p>4. Nastavnik/ca upoznaje učenika/cu sa scenarijom za igranje uloga, podijele uloge i počinju igru. U igru se uključuju druga i treća grupa itd. Učenici/ce vode raspravu, diskutuju, ocjenjuju likove, zapisuju misli koje je većina prihvatila, prave kolaže po grupama, predstavljaju ih, vode raspravu i rangiraju.</p>	<p>3. Individualno i kolektivno iskustvo, maternji jezik i književnost, istorija.</p> <p>Koriste se sadržaji iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, likovne kulture, muzičkog vaspitanja.</p>

4. 2. 2. Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja (6 časova + 1 izborni)

1. Kulturne, vjerske, etničke i generacijske razike i njihovo prožimanje
2. Odnosi zasnovani na principu multikulturalnosti i interkulturalnosti
3. Kultura: skup životnih formi, stilova, uzora, vrijednosti
4. Savezništva i suprotnosti među generacijama
5. Razlike u kriterijumima generacija (starosne, vrijednosne, modne..)
6. Mlada generacija kao kulturna pojava (govor, oblačenje, muzika, sport)

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa kulturnim, vjerskim, etničkim, političkim i generacijskim razlikama i na životnim primjerima se uvjerava da one nijesu sredstvo razdvajanja već povezivanja; razvija sposobnosti shvatanja razlika i uočavanja sličnog u različitom i različitog u sličnom; uvažava razlike kao vrijednosne činioce međusobnog razumijevanja i povezivanja.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: se upoznaje sa odnosima koji se temelje na principima multikulturalnosti, interkulturalnosti i pluralizmu kultura; uči da život jednih protiv drugih, jednih pored drugih treba zamjenjivati životom jednih sa drugima; razvija svijest o potrebi suživota sa razlikama i komunikaciji sa ljudima drugih kultura i civilizacija.</p>	<p>1. Njegovati spremnost na saradnju sa pripadnicima drugih kultura, vjeroispovijesti, političkih uvjerenja, vrijednosnih orijentacija i sl. Na generacijskim razlikama učiti se razumijevanju, toleranciji različitosti i uspostavljati različite vidove saradnje. Predrasude i stereotipe postepeno prevazilaziti.</p> <p>2. Razvijati osjećanje za trpeljiv odnos prema pripadnicima različitih kultura i civilizacija. Stvarati povoljnu pedagošku klimu u svim situacijama koja će omogućavati razumijevanje, druženje i višestranu radnu, zabavnu i stvaralačku aktivnost. Njegovati suživot s povjerenjem.</p>	<p>1. Kulturne, vjerske, etničke, političke i generacijske razlike. Razlike kao činioci povezivanja i razumijevanja. Predrasude i stereotipi.</p> <p>2. Multikulturalnost, interkulturalnost, pluralizam različitosti. Jedni protiv drugih, jedni pored drugih, jedni s drugima.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju izlaganje nastavnika/ce, a potom se organizuje radionica po scenariju <i>MRŠAVONCI I DEBELONCI (Andre Moroa)</i>; analiziraju i diskutuju o predrasudama i stereotipima kao činiocima sukobljavanja različitosti.</p> <p><i>Čitaju se odabrani literarni prilozi i sl.</i></p> <p>2. Učenici/ce: slušaju, prate i zapisuju objašnjenje pojmova multikulturalnosti, interkulturalnosti i pluralizma, a zatim se podijele u 3 grupe i analiziraju život jednih protiv drugih, jednih pored drugih i jednih sa drugima; predstavnici grupa izvještavaju, diskutuju, formulišu zajedničke stavove i ispisuju ih na odjeljenjskom listu i u sveskama.</p>	<p>1. Navode se odgovarajući primjeri iz istorije, literature (književnosti većinskih i manjinskih naroda) i strane književnosti. Uporediti fotografije umjetničkih predmeta vizantijske, arapske i hrišćanske kulture. Likovno se predstavljaju i muzički osvježavaju razlike i sličnosti.</p> <p>2. Maternji jezik i književnost, istorija, muzička kultura.</p> <p>Geografija Nastavna tema: stanovništvo i naselja na Zemlji.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: se upozna sa osobnostima različitih kultura, životnih formi, stilova i uzoraka i shvati da mladi sve to doživljavaju na specifičan način; upoređivanjem različitih formi i stilova upozna načine prožimanja i razlikovanja kultura i formi; razvija sposobnosti opažanja, doživljavanja, razlikovanja i razumijevanje promjena u različitim kulturama.</p> <p>4. Učenik/ca treba da: upozna generacije kao biološke, istorijske i socijalne pojave; kriterijume, uloge mlade, srednje i starije generacije i činioce koje ih povezuju i razdvajaju; probleme koji se javljaju u vidu različitih devijantnih pojava, generacijska usamljenost i podređenost i sl., a koje treba rješavati zajedničkim naporima; razvija sposobnost za međugeneracijsko razumijevanje i sporazumijevanje.</p>	<p>3. Motivisati mlade za saradnju sa drugima u odabiranju životnih stilova i formi kulturnog komuniciranja među ljudima različitih kulturnih opredjeljenja. Pronalaziti forme saradnje pri izgrađivanju kriterijuma za procjenu pravih vrijednosti. Razvijati kriterijume i vještine za uspješan izbor kulturnih vrijednosti.</p> <p>4. Motivisati učenike/ce da o svim međugeneracijskim problemima i nesporazumima vode trpeljiv dijalog kako bi se bolje poznali i sebe dopunjavali. Prihvatiti dijalog kao sredstvo za eliminisanje međusobne netrpeljivosti i sukobljavanja. Međugeneracijsku netrpeljivost i egoizam prevazilaziti: strpljivošću, razumijevanjem, pravičnošću, solidarnošću i spremnošću za rješavanje problema.</p>	<p>3. Specifičnosti kultura: prožimanja, razlike. Životne forme i stilovi. Dijalog kao vid komunikacije.</p> <p>4. Generacije kao biološke, istorijske i socijalne pojave. Generacijska usamljenost i podređenost.</p>	<p>3. Učenici/ce: rade kolaže kojim predstavljaju različite stilove i forme; posmatraju umjetnička djela različita po formi, stilu i ukusu i o tome vode diskusiju, izvode sinteze i zapisuju ih u sveskama.</p> <p>4. Učenici/ce: u grupama diskutuju o karakteristikama mlade, srednje i starije generacije, a zatim o izvještajima predstavnika grupa vode diskusiju i prave listu osnovnih osobina; ispisuju osobine formulisane na zajedničkom plakatu, diskutuju o njima i potkrepljuju ih ili negiraju primjerima iz literature, likovne i muzičke umjetnosti; utvrđuju zaključke.</p>	<p>3. Maternji jezik i književnost, likovna i muzička kultura.</p> <p>Analizirati umjetničke slike različitih kultura. Muzička kultura: kako muzika odrazava različitost kultura Istorija - tema: Antička Grčka.</p> <p>Maternji jezik i književnost, istorija, poznavanje društva.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>5. Učenik/ca treba da: se upozna sa činjenicama da svaka generacija ima svoje pristupe sportu, različitim žanrovima umjetosti (književnost, slikarstvo, muzika, pozorište, film) vrijednostima, modi i različita viđenja - ilustrirati primjerima iz života; razvija kompetenciju za međukomunikaciju različitih viđenja, mišljenja, stavova, interesa, potreba bez obaveze njihovog prihvatanja.</p> <p>6. Učenik/ca treba da: shvati svoju generaciju kao kulturnu pojavu (oblačenje, muzika, zabava, slobodno vrijeme) koju prate devijantne pojave (alkoholizam, narkomanija, nasilje, ljenčarenje); razvija sposobnosti za interkulturalni i intergeneracijski dijalog i toleranciju.</p>	<p>5. Zainteresovati mlade za različite pristupe sportu, umjetnosti, vrijednostima, modi, kulturi življenja. Razvijati sklonost kompromisu, fleksibilnosti, samopouzdanju, kritičkom mišljenju. Njegovati socijalna osjećanja i svoja viđenja prezentirati na adekvatan način, saradivati i iskazivati spremnost za rješavanje svih spornih pitanja.</p> <p>6. Razvijanje osjećanja za dijalog između različitih viđenja mlade generacije kao kulturne pojave kada je u pitanju moda i slobodno vrijeme. Njegovanje osjećanja za lijepo i adekvatno u oblačenju, zabavi i načinu življenja. Motivirati mlade za izbor kulturnih vrijednosti po kriterijumu sopstvenog ukusa.</p>	<p>5. Različita viđenja generacija. Najpoznatiji žanrovi u umjetnosti. Viđenja, mišljenja, stavovi, interesi, potrebe. Kompromis, fleksibilnost, samopouzdanje.</p> <p>6. Mlada generacija kao kulturna pojava. Devijantne pojave: alkoholizam, nikitizam, narkomanija, siledžijstvo.</p>	<p>5. Učenici/ce: saopštavaju lična iskustva, slušaju i pamte izlaganja drugih, upoređuju i sintetizuju izloženo, otkrivaju nelogičnosti pri suočavanju različitih mišljenja i izvode i zapisuju zaključke na zajedničkom panou.</p> <p>6. Učenici/ce: slušaju nastavnikovo/cino izlaganje, diskutuju, izlažu različita viđenja potkrijepljena primjerima, vrše klasifikaciju i izvode zajedničke zaključke i zapisuju ih u sveskama i na zajedničkom panou.</p>	<p>5. Književnost, likovna i muzička kultura, istorija, poznavanje društva.</p> <p>6. Maternji jezik i književnost, istorija, likovna kultura</p>

4. 2 . 3. Ljudska - dječja prava, slobode, odgovornost (7 časova + 2 izborna)

1. Društvena pravda i pravo
2. Opšta Deklaracija o ljudskim pravima, nedjeljivost i univerzalnost čovjekovih prava
3. Ljudska prava: ideal kojemu svi teže – raskorak sa stvarnošću
4. Dječja prava – Konvencija o pravima djeteta
5. Primjena i krišćenje dječjih prava u lokalnoj sredini
6. Sloboda od i sloboda za
7. Odgovornost

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: se upozna sa pravnim normama kao regulatorima društvenog života; razvija interes za praćenje primjene prava i sposobnost da se shvati šta se čini po pravu i na pravedan način, a šta isto po pravu, ali na nepravedan način, vještinu efikasnog zastupanja svojih i tuđih prava i da se shvati značaj pravde za razvoj pojedinca i zajednice, da se nesporazumi rješavaju na pravedan način.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: se upozna sa Deklaracijom o ljudskim pravima i pravima koja čovjeku omogućavaju da ima i da čini; razvija svijest o univerzalnosti i nedjeljivosti ljudskih prava, jer jednako važe za sve ljude nezavisno od materijalnog stanja, društvenog statusa, boje kože, nacionalnosti i vjeroispovijesti; razvija sposobnosti za kritički odnos prema kršiocima ljudskih prava i prema njima zauzima lični i grupni stav.</p>	<p>1. Razvijati osjećanje kod mladih da se međusobni odnosi temelje na sklonosti da se svi sporovi i nesporazumi rješavaju po pravdi, na pravedan način. Saosjećati sa ljudima kojima je pravda uskraćena i izraziti prema njima empatiju. Solidarisati se sa onima kojima je nepravda učinjena i pružati im višestranu pomoć.</p> <p>2. Razvijati solidarnost među društvenim grupama i pojedincima koji se istinski bore za poštovanje ljudskih prava i izraziti solidarnost prema onima koji su doživjeli neprijatnost kršenja prava – nepravdu. Pronalaziti i analizirati primjere kršenja koji ugrožavaju čovjekovo dostojanstvo i dovode ga u ponižavajući položaj.</p>	<p>1. Pravo, pravne norme, pravda. Primjena prava na pravedan i nepravedan način. Rješavanje sporova po pravdi.</p> <p>2. Deklaracija o ljudskim pravima. Univerzalnost i nedjeljivost ljudskih prava. Kršioci ljudskih prava.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju uvodno izlaganje, a potom obrazuju manje grupe i prave spisak pravila kojima bi bili/e zaštićeni/e u porodici i školi; kada se spiskovi završe čitaju ih predstavnici grupa i dopunjuju novim predlozima; klasifikuju pravila u dvije grupe: koja se mogu primijeniti i koja se ne mogu primijeniti</p> <p>2. Učenici/ce: će po grupama upoznati i analizirati ljudska prava koja imaju univerzalan karakter i naznačiti primjere kršenja ljudskih prava; u drugom dijelu će u novinama i drugim publikacijama pronalaziti tekstove koji govore o pozitivnim i negativnim primjerima iz primjene prava.</p>	<p>Maternji jezik i književnost, poznavanje društva, istorija. »Bukvar dječjih prava« Strani jezici: razvijanje i njegovanje demokratskih vrijednosti, razvijanje odgovornosti i obaveza u okviru porodice i škole.</p> <p>2. Predmeti društveno jezičke i estetske grupe: književnost, istorija, poznavanje društva, muzika, likovno stvaralaštvo.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: shvati da su ljudska prava ideal kojemu svi streme, ali se ne ostvaruju na pravi način ni u razvijenim ni u zemljama koje se nalaze u razvoju; razvija interesovanja za ljudska prava i razvija sposobnosti koje će pomoći da se shvati suština ljudskih prava i prekršioći urazume; zna kako pomoći institucijama sistema da se izbore za poštovanja ljudskih prava.</p> <p>4. Učenik/ca treba da: se upozna sa Konvencijom o pravima djeteta i osnovnim pravima djeteta: razvoj bez diskriminacije, da ima roditelje i nacionalnost, sopstveno mišljenje i njegovo izražavanje, razvoj bez fizičkog i mentalnog nasilja (iskorišćavanje, zlostavljanje i sl.), zdravstvenu zaštitu i obrazovanje u duhu mira, tolerancije i humanog razvoja.</p> <p>5. Učenik/ca treba da: sazna kako se dječja prava uvažavaju i poštuju u porodici, školi, društvu vršnjaka, lokalna sredina, šira zajednica i sve vidove diskriminacije, zlostavljanja i eksploatacije; razvija sposobnosti i vještine neposredne borbe za dječja prava svuda i uvijek, jer ona ne dolaze sama niti nam ih neko donosi na dlanu.</p>	<p>3. Analizom ličnog iskustva i iskustva drugih upoznati se sa primjerima gdje se ljudska prava uvažavaju i gdje se ne poštuju. Posebno naznačiti primjere gdje ljudska prava nijesu svima priznata i gdje društvena pravda nije svima dostupna u praktičnom životu. Iskazati empatiju prema onima koji trpe ma koji vid diskriminacije.</p> <p>4. Neposrednim kontaktima i dijalogom promovirati dječja prava u sredinama gdje djeca žive i rade: porodica, škola, vršnjaci, ulica, selo, grad kako bi se odrasli potpunije i funkcionalnije stavili u službu poštovanja i zaštite dječjih prava u svim situacijama i na svim mjestima. Solidarno se boriti za uvažavanje dječjih prava.</p> <p>5. Izraziti osjećanje empatije i solidarnosti sa onima čija se prava ne uvažavaju i pružiti im ruku pomoći kako bi se nepravda ublažila ili potpuno ispravila. Uspostaviti prema njima altruistički aktivan odnos i simpatiju.</p>	<p>3. Ljudska prava kao ideal. Ljudska prava u praksi življenja. Prekršioći ljudskih prava. Institucije sistema kao zaštitnici ljudskih prava.</p> <p>4. Konvencija o pravima djeteta. Osnovna prava djeteta. Vidovi diskriminacije. Obrazovanje u duhu mira i tolerancije.</p> <p>5. Vidovi uvažavanja i kršenja dječjih prava. Metode borbe za ostvarivanje dječjih prava.</p>	<p>3. Učenici/ce: dobijaju informacije na kartama sa ulogama i oni/e simuliraju pojedince i grupe koji poštuju i koji krše ljudska prava, potom se organizuje rasprava i na kraju se odlučuje da se preduzmu aktivnosti koje bi mogle biti od pomoći da se nepravde isprave.</p> <p>4. Učenici/ce: se upoznaju sa osnovnim pravima iz Konvencije, vodi se diskusija o mogućnostima ostvarenja i zaštite dječjih prava; pravi se spisak »povreda« dječjih prava i spisak njihove zaštite; na kraju učenici/ce prave spisak mjera i aktivnosti radi njihove zaštite.</p> <p>5. Učenici/ce: dobijaju radne listove u kojima će se navesti konkretni primjeri zlostavljanja djece u porodici, školi, lokalnoj sredini; poslije čitanja opisanih primjera vodi se diskusija i predlažu aktivnosti koje bi se mogle organizovati radi rješavanja svakog konkretnog primjera.</p>	<p>3. Maternji jezik, strani jezici, istorija, lektira.</p> <p>4. Predmeti društveno jezičke i estetske grupe – odabrati najpogodnije teme. »Bukvar dječjih prava«</p> <p>5. Maternj jezik, strani jezici, istorija, likovna i muzička kultura.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>6. Učenik/ca treba da: se upozna sa dječjim i ljudskim pravima koja im garantuju zaštitu od očiglednih oblika nepravde diskriminacije pa i onih manje vidljivih: siromaštvo, glad, zdravstvena zaštita, očuvanje prirodne sredine, obrazovanja i sl; razvija sposobnosti za aktivnije uključivanje u sve vidove borbe za zaštitu ljudskih prava, za vladavinu pravde i potpuniji duhovni razvoj u sferi religije, kulture, slobode mišljenja i korišćenja slobodnog vremena.</p> <p>7. Učenik/ca treba da: sazna i shvati da sa svakim pravom ide i odgovornost - na primjer, onaj koji želi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava alkoholom, drogom i na druge načine, onaj ko hoće solidno obrazovanje nema pravo na zloupotrebu vremena za učenje; razvija svijest o odgovornosti kako za ono što se čini tako i za ono što se ne čini; bježanje od odgovornosti je bježanje od slobode, jer je svako odgovoran za ono što je izabrao</p>	<p>6. Razvijati solidarnost kao značajan činilac za organizovanu borbu da ljudska sloboda bude zaštićena od grubih oblika nepravde i da svaka jedinka svoju slobodu može da iskaže do granice koja ne ugrožava slobodu drugih. Pozitivna identifikacija sa borcima za slobodu i pravo drugih, jer ako se borimo za slobodu drugog borimo se i za sopstvenu slobodu.</p> <p>7. U periodu odrastanja ne odlučuje se samostalno i odgovornost je na odraslima, ali uporedo sa razvojem odgovornost se prenosi na jedinku. U fazi pune autonomnosti preuzima se i puna odgovornost za donesenu odluku.</p>	<p>6. Ljudska prava kao sloboda od. Ljudska prava kao sloboda za.</p> <p>7. Odgovornost lična i kolektivna. Bježanje od odgovornosti je bježanje od slobode. Odgovornost i sloboda izbora.</p>	<p>6. Organizovaće se radionica gdje se učenici/ce upoznaju sa načinima zaštite od očiglednih oblika nepravde: diskriminacija, siromaštvo, zaštita životne sredine. U drugom dijelu će izraditi kolaž kojim će se predstaviti vidovi nepravde i u završnoj fazi učenici/ce zauzimaju stavove i planiraju aktivnosti kojima mogu doprinijeti smanjivanju onih vidova diskriminacije koji se javljaju u dotičnoj sredini.</p> <p>7. Učenici/ce: se podijele u male grupe i dobiju po nekoliko listica u istoj boji i na tim listicama ispisuju svoja prava, po jedno na svakom listiću; nastavnik/ca im onda objasni da uz svako pravo ide i odgovornost i podijeli im listiće u drugoj boji na kojima će ispisati svoje odgovornosti; na kraju učenici/ce vode raspravu i predlažu aktivnosti, koje će se koristiti u svakodnevnom životu.</p>	<p>6. Maternji jezik i književnost- pogodni literarni sastavi, istorija, poznavanje društva.</p> <p>7. Maternji jezik i književnost, strani j</p>

4. 2. 4. Demokratija, civilno društvo, građanin (4 časa + 1 izborni)

1. Demokratija kao procedura, način mišljenja i življenja
2. Civilno društvo kao oblik demokratije i ostvarivanja ljudskih prava
3. Autoritarna i demokratska vlast
4. Učešće građana u vršenju i kontrolisanju vlasti

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: sazna je demokratija procedura koju treba poštovati, način mišljenja koji treba uvažavati; način življenja u porodici, školi, sa susjedima, u lokalnoj sredini i široj zajednici, na radnom mjestu u slobodnom vremenu, zadatak koji stalno treba rješavati; razvija svijest o demokratskom kritičkom odnosu prema drugima, institucijama društva i sistemu vladavine.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: razvija svijest o civilnom društvu kao populaciji građana slobodno organizovanih u raznorodne društvene asocijacije (NVO), i druge, ali koji djeluju i kao pojedinci, o građaninu kao osnovnoj pogonskoj snazi civilnog društva, aktivnom učesniku u svim društvenim zbivanjima; razvija sposobnosti za aktivno uključivanje u sva zbivanja koja doprinose razvoju civilnog društva.</p>	<p>1. Razvijati sposobnosti za razumijevanje demokratije kao procedure i procesa koji doprinose uspostavljanju humanih međuljudskih odnosa, svijest o jednakopravnosti, uvažavanju ličnosti drugoga i puno razumijevanje za njegove probleme. Uspostavljati ravnopravne odnose koji će omogućavati bolje razumijevanje među mladima u svim vidovima zajedničkog rada, rekreacije i kreacije.</p> <p>2. Njegovanje osjećanja i sklonosti za demokratsko djelovanje i identifikuju se sa demokratskim načinom življenja i djelovanja, jer doživljavaju demokratiju ne kao nešto gotovo već kao stalni zadatak koji nikada ne može biti do kraja riješen i koji svakodnevno treba na novi način rješavati i primjenjivati u praksi življenja. Stvarati navike demokratskog mišljenja, ponašanja i življenja.</p>	<p>1. Demokratija. Demokratska procedura. Demokratsko mišljenje. Demokratski načini življenja. Demokratija i razvoj.</p> <p>2. Civilno društvo. Građanin. Društvene asocijacije. NVO- nevladine organizacije. Građanin kao pogonska snaga.</p>	<p>1. Učenici/ce: slušaju objašnjenje pojmova: procedura, demokratsko mišljenje i življenje, a potom se prelazi na grupni rad gdje će se saznanje o pojmovima probuditi i obogatiti novim sadržajima; predstavnici grupa podnose izvještaj i vodi se zajednička rasprava; na kraju prave kratke zapise o najznačajnijim pojmovima iz rasprave.</p> <p>2. Učenici/ce se podijele u grupe u kojima se vodi diskusija o pitanjima koja su naznačena na listama koje su učenici/ce dobili čim su se podijelili po grupama. Diskusija se vodi po sistemu <i>čarobni mikrofon i brejnstorming (oluja ideja)</i>. Potom će se zajednički praviti lista osnovnih vrijednosti građanskog društva što će se zapisivati na zajedničkoj listi i u sveskama učenika/ca i sve se grafički i likovno predstaviti.</p>	<p>1. Društveno jezička grupa predmeta i mizička i likovna kultura.</p> <p>Geografija Tema: Juzna Evropa, prirodne i društvene karakteristike</p> <p>2. Jezici, istorija, likovna i muzička kultura.</p> <p>Literarni i likovni radovi.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: razvija svijest i sposobnosti da se shvati razlika između autoritarne vlasti koja je iznad naroda, nekontrolisana i samovoljana i demokratske vlasti, koja je stvorena po volji naroda na demokratskim izborima, kontrolisana i smjenjiva; shvati da je autoritarna vlast iznad zakona i vrši se po volji vlastodržaca, a demokratska po zakonu i ustavu; shvati da se demokratska vlast dijeli na nezavisnu sudsku, parlamentarnu i izvršnu i da se sudska i parlamentarna vlast javlja kao zaštitnik ljudskih prava i pravde.</p> <p>4. Učenik/ca treba da: upozna neposredne i posredne vidove kontrole vlasti od strane građana: neposredni slobodni demokratski izbori; posredni preko svojih predstavnika u parlamentu i ombudsmanu, kritičkim stavom javnog mnjenja preko političkih partija, nevladinih organizacija i sl.</p> <p>Osposobljavanje mladih za upoznavanje svih vidova kontrole vlasti i učestvovanje u nekim vidovima odlučivanja.</p>	<p>3. Osposobljavati mlade da prihvate demokratski način razmišljanja i djelovanja i napuštaju autoritarno mišljenje i ponašanje, da uoče slabe strane autoritarne i dobre strane demokratske vladavine i uspostave odnos prema nosiocima demokratske i autoritarne vlasti. Izgrađuju odnos prema onima koji poštuju ljudska prava i razvijaju kritičan odnos prema nosiocima nasilničke vlasti. Da postoju pravila i pravo koja važe za porodicu, školu, ulicu, u saobraćaju. Da se dobri međuljudski odnosi učvršćuju poštovanjem utvrđenih pravila.</p> <p>4. Motivisanje mladih za učešće u društvenim asocijacijama koje se intenzivno bave pitanjima kontrole državne vlasti. Razvijanje interesovanja za biranje u odgovarajuće odbore i asocijacije mladih gdje se odlučivanje o pitanjima koja su od značaja za zajednicu kojoj se pripada. Dogovaranje o zauzimanju stava pri organizaovanju zajedničkih akcija kontrole lokalne vlasti i vlasti na višim nivoima. Solidarnost u zjedničkim aktivnostima. Razvijanje sposobnosti za pravilno zastupanje potreba i interesa.</p>	<p>3. Autoritarna vlast. Demokratska vlast. Izvršna vlast. Sudska vlast. Parlamentarna vlast.</p> <p>4. Neposredna kontrola vlasti: slobodni demokratski izbori. Posredna kontrola: parlament, društvene organizacije, javno mnjenje.</p>	<p>3. Učenici/ce prate objašnjenja pojmova autoritarna, demokratska, sudska, izvršna, parlamentarna vlast i pripremaju se za igranje uloga. Odmah poslije upoznavanja scenarija i podjele uloga prelazi se na igru. Poslije igre vodi se rasprava o osjećanjima i doživljajima glumaca, a potom saslušaju i mišljenja posmatrača. Učenici/ce se angažuju na izradi odjeljenjskog portfolija.</p> <p>4. Učenici/ce slušaju predstavnika vlasti gosta na času, lice koje predstavlja lokalnu vlast. Zatim se po grupama radi šema mogućnosti kontrole vlasti od strane građana, a potom se pravi skica istraživačkog projekta koji bi se realizovao po unaprijed utvrđenom planu.</p>	<p>3. Društveno jezička grupa predmeta: maternji jezici, strani jezici, istorija, poznavanje društva, likovna umjetnost.</p> <p>4. Maternji jezik, strani jezici, istorija, likovna kultura.</p>

4. 2. 5. Međuzavisnost i društvo budućnosti (3 časa + 1 izborni)

1. Međuzavisnost u mikro i makro zajednicama
2. Promjene u tehničko tehnološkom razvoju i rizici koje donose
3. Kvalitet života i devijacije koje ga prate

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>1. Učenik/ca treba da: razvija svijest i osjećanje o povezanosti i međuzavisnosti živog svijeta u prirodnim i društvenim zajednicama: roditelji i djeca, stari i mladi, učenici/ce i nastavnici/ce, prozvodnja i potrošnja itd; da shvati da će za savremenog čovjeka sve manje biti važno ono što je samo po sebi vrijedno (sveto), a sve više ono što je trenutno aktuelno.</p> <p>Osposobljavanje mladih za suptilnije upoznavanje sa silama globalizacije koje se iskazuju u industrijskoj, tehnološkoj, psihološkoj, informativnoj, zdravstvenoj, obrazovnoj, pravnoj, trgovinskoj i duhovnoj sferi.</p> <p>2. Učenik/ca treba da: stiče sposobnost da shvata i razumije promjene koje se dešavaju u industrijalizaciji, tehnici, automatizaciji i informatizaciji koje donose dobro čovječanstvu i povećavaju kvalitet života, ali donose i mnoge probleme: zagađivanje životne sredine, frustracije savremenog čovjeka, raskoš na jednoj i siromaštvo na drugoj strani, migracije, ratovi, prenaseljenost, nestanak tradicionalnih kultura, eksploatacija, terorizam i sl.</p>	<p>1. Međuzavisnost podrazumijeva približavanje i međusobno komuniciranje u svim situacijama i na svim mjestima, danas i ovdje kako bi se pronašle one niti koje omogućavaju uspostavljanje odnosa uzajamnog pomaganja, solidarnosti i razumijevanja.</p> <p>2. Promjene izazivaju osjećanje sigurnosti i nesigurnosti kako za pojedinca tako i za zajednicu kao cjelinu, zato je bitno da se doživi osjećanje međuzavisnosti i solidarnosti naročito u vrijeme velikih prirodnih i društvenih katastrofa koje nijesu tako rijetke. Potreba za drugim postaje sve izraženija.</p>	<p>1. Međuzavisnost, mikro zajednica, makro zajednica, globalizacija.</p> <p>2. Industrijalizacija, tehnizacija, atomatizacija, hemizacija, informatizacija i sl. Frustracije, zagađivanje životne sredine, raskoš, siromaštvo. Tradicionalna kultura, prenaseljenost, eksploatacija, terorizam.</p>	<p>1. Učenici/ce vode diskusiju po sistemu koncentričnih krugova, a može se postaviti i pitanje o kome učenici/ce diskutuju u parovima. Potom učenici/ce rade po sistemu <i>velike slagalice</i>. To je u stvari malo istraživanje koje se može obaviti za nekoliko minuta, a učenici/ce rezultate bilježe u sveskama. Na zajedničkom plakatu ispisuju osnovne teze i prave sintezu.</p> <p>2. Učenici/ce će uz pomoć nastavnika/ce raditi kolaž kojim će se predstaviti pojmovi: tehnizacija, automatizacija, informatizacija i sl., a potom će se organizovati rasprava o svakom kolažu posebno. Nakon toga će se naznačiti pozitivne i negativne posljedice koje će se ispisati na zajedničkom plakatu i u sveskama učenika/ca.</p>	<p>1. Maternji jezik i književnost, strani jezici, istorija.</p> <p>2. Maternji i strani jezici, istorija, likovno i literarno stvaralaštvo.</p>

Operativni ciljevi	Socijalizacijski ciljevi	Pojmovi – sadržaji	Aktivnosti	Korelacije
<p>3. Učenik/ca treba da: razvija svijest i osjećanje o tempu promjena koje se dešavaju u svim sferama i utiču na kvalitet života pojedinca i zajednice tako da se na jednoj strani javlja bogatstvo i raskoš, a na drugoj siromaštvo i bijeda čije su posljedice: stres, droga i sve što je prati; saznaje o uzrocima za negativne pojave i traženju mogućnosti njihovog otklanjanja; shvati da se promjene prihvataju kao činoci koji poboljšavaju kvalitet života, a nus proizvod (razna psihička obolenja, alkoholizam, drogu), lični i socijalni problemi: siromaštvo, nezaposlenost, zavisnost od roditelja podstiču na aktivnosti i pojedinca i zajednicu da se pozabave pitanjem njihovog rješavanja - šta može da uradi pojedinac, porodica, firma, lokalna zajednica, država, NVO.</p>	<p>3. Razvijati osjećanje za solidrnost predstavnika različitih socijalnih grupacija i za rješavanje ličnih i zajedničkih problema: siromaštvo, nezaposlenost, zavisnost od roditelja i sl. Da se pojedinci i socijalne grupe uključe u aktivnosti koje će uspješno rješavati osnovne životne probleme ugroženih društvenih slojeva i tačno precizirati šta može da uradi pojedinac, porodica, firma, lokalna zajednica, država, NVO.</p>	<p>3. Promjene kao progres i kao kočnice razvoja. Pozitivne promjene i posljedice. Negativne promjene i posljedice. Kako sačuvati kvalitet života?</p>	<p>3. Učenici/ce vode razgovor i diskutuju o promjenama i njihovim posljedicama. Kroz radionički rad učenici/ce prezentiraju svoja iskustva, mišljenja i stavove i predlažu aktivnosti koje bi mogli koristiti u procesu učenja u školi i u vannastavnim oblicima rada.</p>	<p>3. Društveno jezička grupa predmeta: maternji i strani jezici, istorija.</p>

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Razvojni model vaspitno-obrazovnog procesa zahtijeva usmjerenost na ciljeve i na ishode obrazovanja. U nastavi ovog predmeta posebnu pažnju treba posvetiti **socijalizacijskim ciljevima**. Neke osnovne didaktičke preporuke u tom cilju su:

- naglasak u nastavi ovog predmeta je na **aktivnom učešću učenika/ca i konstruktivnim komunikacijama između učenika/ca i učenika/ca i nastavnika/ce** (pojedinačno i u grupi), na podsticanju različitih nivoa misaonih aktivnosti, ali i na uvježbavanju - praktikovanju vještina u različitim situacijama, koje takođe dovode do specifičnih *misaonih i emocionalnih uvida*. Mnogo manji naglasak je na "frontalnoj" nastavi; informacije koje se učenicima/cama nude i koje oni treba da razumiju (npr. kratko predavanje – edukativni blok, problemski uvod), služe kao osnova za iniciranje različitih misaonih i drugih aktivnosti kroz koje učenici/ce unapređuju znanja, ali i razvijaju postojeće ili stiču nove vještine, stavove, vrijednosti (npr. traže nove informacije od nastavnika/ce, druge izvore informacija, proizvode ideje, stiču iskustva u različitim ulogama, kritički prosuđuju, sarađuju, debatuju i sl.);
- "frontalna nastava" je uvijek kraći dio časa, a njen cilj je da ponudi osnovne informacije i da podstakne različite pristupe istom problemu – zadatku, koji se postavlja pred sve učenike/ce. Problem treba da motiviše, podstakne *različite misaone aktivnosti i doživljaje učenika/ca*, a njihova razmjena u grupi (npr. izvještavanje, prezentacije, grupna diskusija) ima za cilj novo, prošireno saznanje, koje se integriše u postojeću kognitivnu strukturu i postaje iskustvo koje je primjenljivo u drugim situacijama. Nastavnik/ca nije samo izvor informacija, već neko ko "vodi" učenike/ce kroz različite aktivnosti učenja, u dobro strukturiranoj, sigurnoj i tolerantnoj atmosferi u grupi. Učenik/ca nije pasivan primalac informacija, već neko ko učestvuje - djeluje;
- posebno je važno stvarati uslove i atmosferu na času koji podstiču učenike/ce **da postavljaju pitanja**, jedni drugima ili učenici/ce nastavniku/ci, da problematizuju, iznose dileme (kako?zašto?). Postavljanje pitanja, posebno kada ona nijesu formalna, treba razumjeti ne samo kao potrebu za dobijanjem informacija i vođenjem dijaloga, nego i kao oblik misaonih procesa koji odslikavaju postizanje dubljih uvida – sadržaj pitanja može da pokaže nastavniku/ci koliko je učenik/ca radoznao/la, u kojim pravcima se kreću njegova/njena interesovanja, posebno njegova/njena spoznaja, koliko je dubok njegov/njen uvid u određeni problem, koje su mu/joj potrebe i sl. Dakle, nastavnik/ca stalno treba da »šalje« učenicima/cama jasnu i ohrabrujuću poruku o vrijednosti postavljanja pitanja i da im ukazuje na razliku između oblika pitanja (npr. formalnih i razvojnih pitanja). Sam/a nastavnik/ca, načinom na koji postavlja pitanja, može ponuditi učenicima/cama model i podsticaj da i oni razvijaju ovu intelektualnu vještinu;
- zato je u nastavi i učenju neophodno primjenjivati participatorne tehnike, metode aktivnog učenja i nastave, interaktivnog učenja - što će učenicima/cama pomoći da razvijaju i stiču vještine kritičkog mišljenja, odgovornosti, podrške, saradnje, tolerancije.... Neke specifične tehnike koje se koriste u takvim pristupima su: rad u manjim grupama, simulacija, igranje uloga, učeničke prezentacije, studije slučajeva, eseji, kontinuum vrijednosti, debate – "za i protiv", korišćenje literature i medija, učenički projekti, gost na času, rad na terenu, mali učenički projekti itd.;
- bez obzira na širok raspon metoda i tehnika u nastavi, neophodno je naglasiti da svaka posebna tema u predmetu građanskog vaspitanja zahtijeva od nastavnika/ce pažljivo razrađen *scenario* časa. To je važno zbog nekoliko razloga: jasnog definisanja cilja – ciljeva, efikasnog planiranja i kontrole vremena, obezbjeđivanja neophodnog materijala, stimulisanja aktivnosti učenika/ca, individualizovanog pristupa, neophodnih intervencija nastavnika/ce. Naravno, sve je to u funkciji stalnog praćenja *procesa* nastave, ali i *učeničkih produkata*

čime se obezbjeđuje potpunije postizanje cilja. Scenario se ne mora "slijepo" slijediti ukoliko procjena nastavnika/ce i povratne informacije od učenika/ca govore da je potrebno zadržati se na nekom koraku, dati nove instrukcije, pojasniti, produbiti i sl.;

- pored postignuća, pažnju treba posvetiti i izgradnji pozitivnog stava prema ovom predmetu. Naravno, to je – proces! On se može podsticati kako izborom sadržaja, stimulisanjem aktivnosti učenika/ca, stalnim feed back-om ili povratnom informacijom koju nastavnik/ca treba da ponudi učenicima/cama da bi bolje razumjeli/e proces i svoje rezultate u istom, evaluiranjem od strane učenika/ca, modelima konstruktivne komunikacije nastavnika/ca i učenika/ca, učenika/ca međusobno, atmosferom u školi, podrškom porodice, lokalne zajednice i šire sredine;
- važno je da učenik/ca ima stalnu povratnu informaciju o svojim rezultatima, ali i da nastavnik/ca potkrepljuje (socijalno i simbolički) reakcije, odgovore i aktivnosti koje su u funkciji učenikovog/icinog intelektualnog i socijalnog razvoja. Takođe, učenicima/cama je potrebno pomagati i da samostalno procjenjuju svoja postignuća;
- posebno se naglašava značaj afirmacije ideja građanskog vaspitanja u nastavi i učenju ostalih predmeta (učešću i podršci svih subjekata u školi), ali i kao stila života u porodici, školi, vršnjačkim grupama, lokalnoj zajednici. Časovi odjeljenske zajednice mogu biti dodatni "resurs" - pristup sadržajima i problemima koji se rješavaju u odjeljenskim zajednicama postaje još jedno mjesto u školi gdje je moguće praktikovati sposobnosti i vještine koje se afirmišu u nastavi građanskog vaspitanja;
- u skladu sa osnovnim ciljevima ovog predmeta, u procjeni postignuća učenika/ca potrebno je odrediti realan balans između procjene formalnih znanja i mnogo složenije i za pomenute ciljeve važnije - procjene nivoa razvoja sposobnosti i vještina (npr. inicijativnosti, kritičkog mišljenja, timskog rada, saradnje, komunikacija, poštovanja pravila, tolerancije, odgovornosti - lične i prema grupi itd.). *Postizanje socijalizacijskih ciljeva se ne može mjeriti na isti način kao i nivo formalnih znanja, ali je u tome naglašena potreba za priličnom osjetljivošću nastavnika/ce prema svim procesima i događanjima, kako na nivou odjeljenja, tako i na nivou pojedinca.* Obučena/a i "osjetljiv/a" nastavnik/ca moći će da procijeni koliko je učenik/ca napredovao/la npr. u saradnji sa grupom ili poštovanju pravila, a važan podsticaj u tome pružiće i reakcija grupe na svakog svog pojedinca;
- predložene metode učenja i nastave su zahtijevne, kao i ciljevi, ali i izazovne, kako za nastavnika/cu, tako i za učenike/ce. One podstiču konstruktivnu atmosferu za učenje, ali i složene (intelektualne, emocionalne, socijalne) procese u grupi učenika/ca kojima je cilj elaboracija i transfer znanja i vještina. Da bi nastavnik/ca mogao/la da podstakne, prati, strukturira i rezimira ove procese nije dovoljan samo jedan školski čas. Preporuka je da se nastava odvija u *blok časovima* (2 x 45 minuta), sedmično ili svake druge sedmice. Ovo potonje bi učenicima/cama omogućilo da imaju dovoljno vremena da se, pojedinačno ili u grupama, pripreme za sljedeće sadržaje koji se zasnivaju na njihovom aktivnom učešću u nastavi (npr. da potraže, sakupe informacije, urade samostalni ili grupni rad, domaći zadatak i sl.);
- uprkos zahtijevnosti ciljeva, neophodno je napomenuti da su oni međusobno jako ispreplijetani, da se stalno dopunjuju, nadograđuju. Na primjer, razvoj sposobnosti za saradnju, timski rad, kritičko mišljenje – nijesu pojedinačni ili strogo "lokalizovani" ciljevi za jednu temu; to su ciljevi koji su *permanentni* i koji se, realizacijom svake nove teme, podstiču i podižu na viši nivo funkcionalnosti;
- preporučuje se da nastavnik/ca, zajedno sa učenicima/cama, izlaže različite materijale koje učenici/ce sakupljaju ili "proizvode" na vidnom mjestu u učionici. To pomaže ne samo da se lakše sistematizuje gradivo, već ima i motivaciono dejstvo na učenika/cu.

6. STANDARDI ZNANJA – VI I VII RAZRED

6.0. Uvod u predmet

Učenik/ca umije:

- da nabroji osnovne pojmove građanskog vaspitanja,
- da obrazloži porijeklo pojmova,
- da navede ciljeve predmeta,
- da navede i obrazloži pravila rada,
- da pravilno koristi termine.

6.1. Porodica

Učenik/ca umije:

- da opiše oblik, funkcije porodice,
- da navede periode, faze porodičnog života,
- da navede i prepriča osnovna prava i obaveze članova porodice,
- da navede zajedničke potrebe porodice,
- da nabroji neke osnovne poremećaje porodičnog života,
- da uoči razliku između ravnopravnosti i neravnopravnosti u porodici,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.2. Škola

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne termine,
- da opiše organizaciju – ustrojstvo škole,
- navede različite grupe i funkcije grupa u školi,
- da obrazloži kako nastaje grupa,
- da nabroji prava i obaveze učenika/ca u školi,
- da obrazloži neka od njih,
- da nabroji i obrazloži neka dječja prava,
- da identifikuje, na primjerima, ugrožena prava,
- da navede ustanove vezane za školu,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.3. Lokalna zajednica

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne termine,
- da nabroji različite zajednice, grupe u lokalnoj zajednici,
- da nabroji i obrazloži osnovne ljudske potrebe,
- da prepozna zanemarene potrebe – pojedince ili grupe,
- da navede osnovne zadatke – funkcije lokalne zajednice,
- da objasni zašto škola treba zajednici i obratno,
- da nabroji ustanove u lokalnoj zajednici koje su povezane sa školom,
- da navede osnovna prava i odgovornosti građana, obrazloži neke,
- da uoči, na novim primjerima, ugrožena prava,
- da obrazloži važnost biranja,
- da odredi i obrazloži svoju odgovornost prema lokalnoj zajednici,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.4. Narod

Učenik/ca umije:

- da objasni osnovne pojmove,
- da obrazloži važnost očuvanja i povezivanja zajednice,
- da objasni svoju odgovornost za očuvanje nacionalnog identiteta,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.5. Država

Učenik/ca umije da:

- objasni osnovne pojmove,
- da obrazloži svoju odgovornost prema očuvanju države,
- da pravilno koristi termine,
- da samostalno izlaže ili piše na određenu temu.

6.6. Autoriteti i uzori

Učenik/ca umije da:

- objasni pojam autoriteta s pravom i bez prava,
- navede primjere autoriteta s pravom i bez njega,
- objasni žive primjere autoriteta iz neposrednog okruženja,
- opiše autoritete u porodici, školi, lokalnoj zajednici i šire,
- predstavi autoritete koji svojim životom i djelovanjem zaslužuju uvažavanje,
- objasni zašto mladi više biraju autoritete i uzore iz svijeta zabave, sporta, muzike nego iz nauke, umjetnosti, obrazovanja,
- opiše vrijednosti autoriteta radi kojih su ih izabrali kao uzore,
- naznači zašto su privrženi određenim autoritetima-uzorima do mjere da im služe za formiranje sopstvene slike o sebi,
- predstavi ličnosti koje su im služile i koje im služe za ugledanje,
- objasni zašto mladi biraju negativne junake za svoje uzore,
- objasni ulogu autoriteta i uzora i načine na kojima im se suprotstavljaju.

6.7. Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja

Učenik/ca umije da:

- naznači razlike između kultura, vjera i etnosa,
- objasni zašto su razlike sredstva povezivanja, a ne razdvajanja ljudi,
- objasni razliku između života: jedni protiv drugih, jedni pored drugih i jedni s drugima,
- navede primjere koji pokazuju da je svaka kultura zbir različitih formi, stilova, uzoraka i odnos mladih prema njima,
- objasni zašto se kriterijumi različitih generacija: mladi, odrasli, stari značajno međusobno razlikuju,
- objasni generacijsku podvojenost i puteve zbližavanja i povezivanja,
- procijeni zašto svaka generacija ima sopstvene pristupe sportu, kulturi, načinu življenja,
- objasni različita viđenja i ilustruje ih živim primjerima iz života,
- naznači radi čega više voli stilove življenja svoje generacije nego starijih generacija,
- objasni zašto se mladi odaju negativnim sklonostima: alkoholizam, pušenje, nerad, narkomanija, siledžijstvo i sl.

6.8. Ljudska – dječja prava, slobode, odgovornost

Učenik/ca umije da:

- naznači norme koje regulišu društveni život u užim i širim zajednicama,
- objasni šta znači primjena normi na pravedan i nepravedan način,
- naznači značaj Deklaracije o ljudskim pravima i njenu univerzalnost,
- navede eklatantne primjere kršenja ljudskih prava u lokalnoj sredini i šire,
- objasni nedjeljivost ljudskih prava i njihovo jednako važenje za sve,
- objasni zašto su ljudska prava još uvijek više ideal nego stvarnost,
- objasni značaj Konvencije o dječjim pravima,

- navede najznačajnija dječja prava i mogućnosti njihovog ostvarenja,
- konkretnim primjerima ilustruje kako se dječja prava uvažavaju u porodici, školi i lokalnoj sredini,
- naznači vidove dječje diskriminacije i njihove nosioce,
- naznači kako ljudska prava mogu postati štiti od osnovnih oblika nepravde: nasilje, zlostavljanje, eksploatacija i manje vidljivih: siromaštva, gladi, zdravstvene zaštite, obrazovanja,
- objasni da svako ima pravo na aktivnosti potpunijeg razvoja u socijalnoj, zdravstvenoj i obrazovnoj sferi,
- naznači zašto uz prava ide i odgovornost kako za ono što se radi, tako i za ono što se ne radi,
- objasni i ilustruje konkretnim primjerima da onaj koji koristi zdravstvenu zaštitu nema pravo da svoje zdravlje uništava: alkoholom, drogom i na druge načine.

6.9. Demokratija, civilno društvo, građanin

Učenik/ca umije da:

- objasni demokratiju kao proceduru, način mišljenja i postupanja, način življenja,
- demokratija se ogleda u odnosu prema sebi i drugima: roditeljima, vršnjacima, komšijama, na radnom mjestu, u slobodnom vremenu,
- naznači da civilno društvo čine slobodni građani okupljeni u različite asocijacije (NVO) koji se aktivno uključuju u rješavanje ličnih i društvenih problema,
- objasni kako je građanin osnovna pogonska snaga civilnog društva kao aktivni učesnik, a ne kao pasivni posmatrač,
- uoči i objasni razliku između autoritarne (samovoljne i nekontrolisane) i demokratski izabrane po volji naroda,
- naznači osnovne odrednice vlasti koja se ostvaruje po volji vladodržaca i one koja se vrši po ustavu i zakonu,
- objasni osnovne attribute vlasti koja je iznad zakona i one koja vlada po zakonu, koja se pokorava zakonima,
- naznači koji su posredni i neposredni vidovi kontrole vlasti i nabroji njihove nosioce,
- objasni koji su to vidovi odlučivanja u kojima on/a može učestvovati i koji su od značaja za razvoj demokratije.

6.10. Međuzavisnost i društvo budućnosti

Učenik/ca umije da:

- objasni globalizaciju u industrijskoj, informativnoj, socijalnoj, trgovinskoj, zdravstvenoj, obrazovnoj i kulturnoj sferi koje čine opštu međuzavisnost,
- naznači naš obrazovni sistem kao dio međunarodnog sistema i koji se nalazi u zavisnom položaju,
- objasni da promjene koje se dešavaju u svim razvojnim sferama povećavaju kvalitet života, ali i donose mnogobrojne probleme: zagađivanje prirodne i društvene sredine, frustracije savremenog čovjeka, raskoš na jednoj, siromaštvo na drugoj strani, droga, opasne bolesti i sl.,
- naznači kako se pojedinac i zajednica mogu sačuvati od negativnosti koje donosi razvoj,
- objasni značaj razvoja ljudske svijesti kao činioca uvažavanja demokratskih i etičkih normi,
- naznači šta može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline.

7. ISPITNI KATALOG VI I VII RAZRED

Napomena: * - minimalni nivo, ** - srednji nivo, *** - zahtijevni nivo

Uvod u predmet

Učenik/ca umije da:

- * nabroji osnovne pojmove građanskog vaspitanja,
- ** objasni porijeklo pojma »građanin«, »građanstvo«,
- *** objasni proces nastanka gradova u starim civilizacijama,
- * obrazloži pojam »građanin«,
- ** obrazloži očekivana ponašanja od »građanina«,
- * navede ciljeve predmeta građanskog vaspitanja,
- * navede pravila timskog rada,
- ** obrazloži pravila timskog rada,
- *** prepoznaje, ukazuje na situacije u kojima se poštuju ili narušavaju pravila rada,
- * pravilno koristi termine,
- *** da obrazloži zašto je »građanstvo« univerzalni fenomen (internacionalna komponenta).

Porodica

Učenik/ca umije da:

- * definiše pojam i funkciju porodice,
- * navede oblike i strukture porodice,
- *** obrazlaže razvoj porodice kroz istoriju,
- *** analizira promjenljivost potreba članova u porodici u različitim fazama,
- * nabraja prava i obaveze članova porodice,
- *** analizira kvalitet porodičnih odnosa,
- ** identifikuje neravnopravnosti u porodici,
- ** obrazlaže svoju odgovornost za kvalitet odnosa u porodici,
- * navede osnovne poremećaje u porodičnom životu,
- ** analizira neke slučajeve poremećenih porodičnih odnosa – uočava odlike,
- * navede konstruktivne odnose u porodici,
- ** analizira neke slučajeve konstruktivnih odnosa u porodici – uočava odlike.

Škola

Učenik/ca umije da:

- * opiše način organizacije – ustrojstvo škole,
- ** navede različite grupe i funkcije grupa u školi,
- * navede prava i obaveze učenika/ca u školi,
- ** obrazloži prava i obaveze učenika/ca u školi,
- ** navede dječja prava iz Konvencije o pravima djeteta,
- ** obrazloži neka dječja prava,
- *** objasni ulogu obrazovanja za razvoj ličnosti,
- * obrazlaže pravila rada u odjeljenskoj zajednici i njihovu funkciju,
- *** razlikuje situacije poštovanja - kršenja prava učenika/ca,
- ** obrazlaže značaj učešća učenika/ca u donošenju odluka (u odjeljenju, školi, grupama učenika/ca),
- ** analizira poruke poznatih ljudi o njihovom iskustvu školskog života,
- ** prepoznaje primjere dobre komunikacije i saradnje u odjeljenju,
- ** prepoznaje primjere konfliktne komunikacije u odjeljenju,
- *** razlikuje pojmove »pravedno« - »nepravdeno«.

Lokalna zajednica

Učenik/ca umije da:

- * obrazloži pojmove selo, naselje, opština, lokalna zajednica,
- ** obrazlaže osnovne historijske, kulturne, prirodne i dr. karaktersitike svog mjesta,
- * navede osnovne zadatke – funkcije lokalne zajednice prema građanima,
- * navede osnovne obaveze građana prema lokalnoj zajednici,
- ** obrazlaže osnovne potrebe pojedinca i grupe ljudi koji žive u zajednici,
- ** prepoznaje marginalizovane pojedince i grupe,
- *** analizira neki slučaj ugroženosti građanskih prava u lokalnoj zajednici,
- ** obrazloži značaj povezanosti škole i lokalne zajednice,
- * navede neke ustanove sa kojima škola često saraduje,
- ** navede organe upravljanja u lokalnoj zajednici,
- *** obrazloži načine izbora građana za organe upravljanja u opštini,
- *** uoči i analizira neke probleme u životu lokalne zajednice,
- *** predlaže i obrazlaže moguća rješenja problema u životu lokalne zajednice.

Narod

Učenik/ca umije da:

- * definiše osnovne pojmove,
- * navede narode u Crnoj Gori, nacionalne i etničke grupe,
- ** navede prava i obaveze pojedinca – sebe, prema svom i drugim narodima, nacionalnim i etničkim grupama,
- ** navede osnovne elemente koji određuju nacionalni, kulturni identitet,
- ** obrazlaže svoju odgovornost prema čuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta svog i drugih naroda,
- *** uočava i analizira međusobnu povezanost naroda u Crnoj Gori,
- *** analizira istorijske i aktuelne primjere saradnje, poštovanja i suživota među narodima, nacionalnim i etničkim grupama u Crnoj Gori,
- *** analizira istorijske i aktuelne primjere povezivanja naroda i kultura u Crnoj Gori sa drugim zemljama,
- *** obrazlaže uslove i univerzalne vrijednosti koje podstiču povezivanje i održanje naroda i zajednice naroda, na globalnom nivou.

Država

Učenik/ca umije da:

- * definiše osnovne pojmove (država, državljanin, državljanstvo),
- ** obrazloži osnovne funkcije i zadatke države,
- ** pojasni odnos pojedinac – država,
- ** navede prava i obaveze pojedinca prema državi i obrnuto,
- *** analizira potrebu nastajanja prvih država kroz istoriju.

Autoriteti i uzori

Učenik/ca umije da:

- * navede pojam autoriteta sa pravom i bez prava,
- * razlikuje primjere autoriteta sa pravom i bez prava,
- ** objasni žive primjere autoriteta iz neposrednog okruženja,
- *** obrazloži primjere autoriteta u porodici, školi, lokalnoj zajednici i šire,
- ** predstavi autoritete koji svojim životom i djelovanjem zaslužuju uvažavanja,
- ** objasni zašto mladi više biraju autoritete i uzore iz svijeta zabave, sporta, muzike, nego iz nauke, umjetnosti, obrazovanja,
- * nabroji autoritete koje je izabrao/la kao uzore,
- ** objasni zašto je privržen/a određenim autoritetima, uzorima, kao kopija sopstvene slike,
- * predstavi ličnosti koje su mu/joj služile i koje mu/joj služe kao uzori,
- * objasni zašto mladi biraju negativne junake kao uzore,
- ** obrazloži ulogu autoriteta i uzora i načine na koje se suprodstavlja istima.

Kulturne, generacijske i druge razlike – niti povezivanja

Učenik/ca umije da:

- * naznači razlike između kultura, vjera i etnosa,
- ** objasni zašto razlike treba da povezuju, a ne razdvajaju ljude,
- *** obrazloži razliku između života: jednih protiv drugih, jednih pored drugih i jednih sa drugima,
- ** navede primjere koji pokazuju da je svaka kultura zbir različitih formi, stilova, uzoraka,
- ** objasni kriterijume različitih generacija,
- * navede primjere generacijske podvojenosti i puteve zbližavanja i povezivanja,
- ** procijeni zašto svaka generacija ima sopstvene pristupe sportu, kulturi, načinu življenja,
- * saopšti različita viđenja i ilustruje ih živim primjerima iz života,
- * naznači zbog čega više voli stilove življenja svoje generacije nego starije generacije,
- ** objasni zašto se mladi odaju negativnim sklonostima (alkoholu, pušenju, neradu, narkomaniji, siledžijstvu).

Ljudska – dječja prava, sloboda, odgovornost

Učenik/ca umije da:

- * naznači norme koje regulišu društveni život u užim i širim zajednicama,
- * kaže šta znači primjena normi na pravedan i nepravedan način,
- ** naznači značaj Deklaracije o ljudskim pravima i njenu univerzalnost,
- * navede ekletatantne primjere kršenja ljudskih prava u lokalnoj sredini i šire,
- ** objasni nedjeljivost ljudskih prava i njihovo važenje za sve,
- *** obrazloži zašto su ljudska prava još uvijek više ideal nego stvarnost,
- ** objasni značaj Konvencije o dječjim pravima,
- ** navede najznačajnija dječja prava i mogućnosti njihovog ostvarenja,
- * kaže kako se dječja prava uvažavaju u porodici, školi i lokalnoj zajednici,
- ** naznači vidove diskriminacije djece i njihove nosioce,
- * naznači kako ljudska prava mogu postati štit od osnovnih oblika nepravde,
- * navede oblike zlostavljanja, eksploatacije: siromaštvo, glad, liječenje, obrazovanje,
- ** objasni da svako ima pravo razvoja u socijalnoj, zdravstvenoj i obrazovnoj sferi,
- ** naznači zašto uz prava ide i odgovornost,
- *** obrazlaže na konkretnim primjerima zašto uz pravo ide odgovornost.

Demokratija, civilno društvo, građanin

Učenik/ca umije da:

- ** obrazlaže demokratiju kao proceduru, način mišljenja, postupanja, način života,
- * naznači da se demokratija ogleda u odnosu prema sebi i drugima,
- ** objasni da civilno društvo čine slobodni građani okupljeni u različite asocijacije (NVO),
- ** prepozna građanina kao osnovnu pogonsku snagu civilnog društva,
- *** uoči i obrazloži razliku između autoritarne i demokratski izabrane vlasti,
- ** naznači osnovne odrednice autoritarne i demokratske vlasti,
- ** definiše attribute autoritarne i demokratske vlasti,
- ** naznači koji su posredni i neposredni vidovi kontrole vlasti i nabroji njihove nosioce,
- *** objasni vidove odlučivanja u kojima može učestvovati, na različitim nivoima.

Međuzavisnost i društvo budućnosti

Učenik/ca umije da:

- ** objasni globalizaciju u svim sferama društvenog života,
- ** definiše naš obrazovni sistem kao dio međunarodnog sistema,
- ** obrazloži promjene kao neminovnost vremena i uzajamnu povezanost,
- *** objasni uticaj promjena na kvalitet života, ali i na probleme koje sobom donose,
- ** naznači šta znači raskoš na jednoj, a siromaštvo na drugoj strani,
- ** naznači kako se pojedinac i zajednica mogu sačuvati od negativnosti koje donosi razvoj,
- *** objasni značaj razvoja ljudske svijeti kao činioca demokratskih i etičkih normi,
- ** naznači šta može uraditi pojedinac, grupa, firma, lokalna zajednica, država, organizacije građana, na zaštiti i razvoju sebe, drugih i okoline.

8. NAČINI PROVJERAVANJA ZNANJA I OCJENJIVANJA

Provjeravanje, evaluacija i ocjenjivanje predstavljaju jedinstveni sistem u kojem je provjeravanje trajni proces koji čini osnovu evaluacije i ocjenjivanja. Provjeravanjem se stiče uvid u ovladavanje znanjima, vještinama i navikama, prikuplja dokumentacija i obavljaju mjerenja kako bi se došlo do objektivne i pravične ocjene. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenljivosti stečenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije. Da bi se izbjegla subjektivnost u ocjenjivanju, uz usmeno i pismeno provjeravanje, koriste se i testovi.

Razumijevanje prirode i sadržaja predmeta građanskog vaspitanja upućuju na zaključak da je njegov cilj ne samo učenje, već unaprijeđivanje učenja, u najširem značenju pojma "učenje". U tom smislu, opravdano je govoriti o dva nivoa evaluiranja: formativnom (evaluacija *proces*a nastave, kroz povratne informacije koje nastavnik/ca dobija od učenika/ca) i sumativnom (evaluacija "produkata", odnosno *rezultata* učenja, kroz različite oblike u kojima se rezultati mogu definisati i manifestovati). U nastavi ovog predmeta neophodno je, mnogo češće nego u tradicionalnoj nastavi, upoznavati učenika/cu sa rezultatima, dopustiti mu/joj da i sam/a, kada je potrebno, pokuša da evaluiira i procijeni svoj rad.

U skladu sa tim, opravdano je razmišljati i o mogućnostima samoevaluacije učenika/ce, odnosno o načinima na koje oni/e sami/e mogu procjenjivati svoja postignuća, što je i u funkciji važnih socijalizacijskih ciljeva (učešće u odlučivanju, kritičnost, odgovornost i sl.).

Pažljivi izbor i planiranje metoda, oblika i tehnika rada treba da omogući *svakom* učeniku i *svakoj* učenici da iskaže sposobnosti, vještine, stavove, oblikuje vrijednosti, procjenjuje dostignuća. Dakle, nastavnik/ca procjenjuje ne samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešće, spremnost na saradnju, redovnost pohađanja, snalaženje u grupnom izvršavanju zadataka, rezultate grupnog rada i sl.

Zato je predviđeno je da se postignuća učenika/ca u predmetu građanskog vaspitanja izražavaju na dva načina: numeričkom ocjenom, uz opisno - standardizovano obrazloženje ocjene - koje je mnogo analitičnije jer pruža dublji uvid u različite nivoe i vrste postignuća, a takođe i bolju mogućnost komparacije učenika/ce kao pojedinca sa njegovom/njenom referentnom grupom (bolje sagledavanje individualnih razlika, snaga i nedostataka, ali i mogućnosti za postepeno prevladavanje ovih drugih).

9. RESURSI ZA REALIZACIJU

9.1. Materijalni uslovi

Materijalna sredstva neophodna su za: obuku nastavnika/ca, opremanje radnog prostora - učionice, štampanje priručnika i udžbenika, nabavku literature, biblioteke i medijateke, tehničko-tehnoloških sredstava...

9.2. Standardi i normativi

Prije definisanja standarda i normativa od strane Ministarstva i nadležnog Savjeta, ukazujemo na važnost sljedećih činilaca u njihovom definisanju:

- osposobljenost, stručnost i motivacija nastavnika/ca za realizaciju postavljenih ciljeva,

- planirana i kontinuirana obuka (kroz module) nastavnika/ca koji izvode nastavu, ostalih nastavnika/ca i uprave škole,
- ukupan nastavni proces i život u školi trebalo bi da afirmiše primjenu ideja i principa građanskog vaspitanja (otvorenost škole prema zajednici, stvarna kontinuirana participacija učenika/ca, efikasnija saradnja sa porodicom, podjela odgovornosti i sl.),
- opremanje učionica u skladu sa zahtjevima radioničarskog načina rada,
- tehničko-tehnološko opremanje radnog prostora i škole,
- fleksibilnost u kreiranju rasporeda časova (blok-časovi)...

9.3. Okvirni spisak literature i drugih izvora

Literatura o građanskom vaspitanju i demokratskom građanstvu je veoma obimna i raznovrsna. Jedan dio literature dostupan je na maternjem, a mnogo više na stranim jezicima i u različitim izvorima (udžbenici, priručnici, Internet, video-materijali i sl.).

Neophodno je pažljivo selekcionisati i ciljevima ovog predmeta prilagoditi makar okvirnu, bazičnu literaturu za svaki pojedinačni sadržaj ili cjelinu u predmetu građanskog vaspitanja.

Takođe, neophodno je, nakon detaljne analize i prihvatanja programa građanskog vaspitanja, pristupiti izradi domaćih udžbenika i priručnika, po odgovarajućim standardima.

Iskustvo u desetogodišnjoj realizaciji projekata koji su se bavili građanskim obrazovanjem i vaspitanjem u Crnoj Gori, upućuje samo na **neke osnovne**, ali ni u kom slučaju i konačne, izvore:

- Ivić, I. i sar.: AKTIVNO UČENJE, Priručnik za primjenu metoda aktivne nastave, Beograd, 2001.
- Grupa autora: VASPITANJE ZA TOLERANCIJU, MIR I HUMANI RAZVOJ, Podgorica, 1997.
- Grupa autora: UVOD U GRAĐANSKO OBRAZOVANJE, Podgorica, 2002.
- Grupa autora: ŠKOLA JE ODLUČILA DA ŽIVI, Podgorica, 2002.
- Grupa MOST: PAMETNIJI NE POPUŠTA, Vodič kroz sukobe do sporazuma, Beograd, 1998.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: UČINIOCA DOBRE VOLJE, Beograd, 1995.
- Kovač-Cerović, T. i sar.: IGROM DO SPOZNAJE, Beograd, 1995
- Fountain, S.: OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ, UNICEF
- KONVENCIJA O DJEČJIM PRAVIMA
- UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA
- Center for Civic Education: MI, NAROD..., Projekat "Građanin", Priručnici za nastavnike i učenike/ce, Podgorica 2002.
- Libert, A.: Filozofija nastave, 1935.
- Dokumenta, priručnici, udžbenici i preporuke Savjeta Evrope (Savjet za kulturnu saradnju – CCDCC) o obrazovanju za demokratsko građanstvo.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA/CA

Budući da se program građanskog vaspitanja po prvi put uvodi u osnovu obrazovanje, sada ne postoje kadrovi koji su ciljano obrazovani za nastavu istog. Predlažemo dva načina selekcije budućih nastavnika/ca ovog predmeta:

1. Predmet mogu da predaju nastavnici/e koji/e, pored ispunjenja zakonskih uslova, ispunjavaju i sljedeće:

- imaju diplomu jednog od studijskih smjerova u četvorogodišnjem trajanju: sociologija, istorija, filozofija, politikologija, maternji jezik, geografija;
- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje jednog modula, odnosno onog koji će se odrediti specifično, za svaki studijski smjer;
- najmanje jednogodišnje iskustvo rada u realizaciji projekata iz oblasti građanskog obrazovanja.

2. Predmet mogu da predaju nastavnici/e ili stručni/e saradnici/e koji/e, pored ispunjenja zakonskih uslova, ispunjavaju i sljedeće:

- imaju diplomu jednog od studijskih smjerova u četvorogodišnjem trajanju: psihologija, pedagogija, andragogija, umjetnost ...;
- završeno dopunsko obrazovanje iz najmanje 2 modula koja će se odrediti specifično, za svaki studijski smjer;
- najmanje jednogodišnje iskustvo rada u realizaciji projekata iz oblasti građanskog obrazovanja.

Obavezni modul za obje grupe nastavnika/ca i stručnih saradnika/ca je "Specijalna didaktička znanja".

Predmetni program **GRADANSKO VASPITANJE** za devetogodišnju osnovnu školu je izradila Komisija u sljedećem sastavu:

prof. dr **Rade Delibašić**, predsjednik

prof. dr **Radovan Radonjić**, član

Anđa Backović, član

Vidosava Kaščelan, član